

DYNASTICKÉ POČÁTKY OPAVSKÝCH PŘEMYSLOVCŮ A JEJICH VAZBY NA POLITIKU ČESKÝCH KRÁLŮ

Jana Konvičná

Historie opavských Přemyslovců začíná, na první pohled snad trochu nelogicky, v 50. létech 13. století v době bojů o babenberské dědictví,¹ které vzplály po smrti markraběte Heřmana Badenského v roce 1250. Už následujícího roku nabídla rakouská šlechta vládu nad uprázdněným vévodstvím českému králi Václavu I., jenž ji přijal pro svého syna Přemysla. Aby si Přemysl nárok na získané země pojistil, oženil se v roce 1252 s mnohem starší Markétou Babenberskou.

Polovina 13. století byla vhodným obdobím pro utváření mocenské politiky českého státu. Ústřední vládní moc římsko-německé říše se postupně rozpadala, což ve svých důsledcích znamenalo úplnou rezignaci římsko-německého krále na výbojnou politiku ve střední Evropě. Tím byl zároveň vytvořen prostor pro uplatnění se průbojných panovníků typu Přemysla Otakara II. Zanedbatelnými faktory v zápase o přední postavení ve středoevropském teritoriu nebylo ani bohatství českých králů plynoucí z těžby stříbra a postupná vnitřní konsolidace Českého království.

Prestižní záležitostí, která rovněž posílila autoritu českého krále, byla křížová výprava do Pruska v zimě 1254/55. Jí Přemysl projevil ochotu spolupracovat s papežskou kurií. Navíc si smlouvami se slezskými knížaty zajistil vliv také ve Slezsku. Kandidatura na římsko-německý trůn v roce 1255 byla pak celkem samozřejmým vyústěním Přemyslovy dosavadní politiky. Příčinou jejího neúspěchu byl nesouhlas papeže a většiny říšských knížat, která si nepřála mocného panovníka. Na základě této zkušenosti Přemysl v roce 1256 na říšský trůn již nekandidoval, ale snažil se zajistit si co nejpříznivější vztah k jednomu z nově zvolených římsko-německých králů.²

Dosavadní, převážně úspěšné, vnitřní i zahraniční politice Přemysla Otakara II. a jejímu dalšímu růstu se postavila do cesty dynastická překážka: Přemyslova manželka, již zmiňovaná Markéta Babenberská, nemohla dát českému trůnu vzhledem ke svému vysokému věku dědice. Tato skutečnost měla za následek navázání veřejného vztahu mezi Přemyslem a jednou z Markétiných dvorních dam, které se podle nakrátko ostříhaných vlasů říkalo Palcéřík. U Přibíka Pulkavy z Radenína se poprvé setkáváme s informací, že tato dívka pocházela z rodu rakouských Kuenringů.³ I když někteří historikové (např. Beda Dudík) později

poukazovali na to, že Anežka z Kuenringu nebyla Přemyslovou družkou, ale dcerou,⁴ nemůžeme pro nedostatek pramenů Pulkavův názor zcela odmítnout.

Markéta nově vzniklému vztahu nebránila, protože dost dobře nemohla. Rakouský historik W. Wattenbach sice uveřejnil fragment formuláře, který svědčí o jakýchsi neshodách mezi Markétou a Přemyslem, ovšem sám pochybuje o tom, že by tento formulář mohl patřit Markétě. S největší pravděpodobností se jedná o slohové cvičení, vzniklé na základě pověstí o Přemyslových záletech.⁵

Soužití Přemysla a Anežky bylo mnohaleté. Z jejich vztahu se narodily tři děti:⁶ syn Mikuláš (narozen kolem roku 1255), zakladatel dynastie opavských Přemyslovců, a dvě dcery – Anežka a Eliška. Vzhledem ke svému nemanželskému původu nemohly být tyto děti považovány za právoplatné dědice přemyslovského státu.

Mocný český král se nemohl smířit se skutečností, že nemá zákonitého potomka. Protože česká králová Markéta mu ho z již zmiňovaného důvodu dát nemohla, požádal papeže o legitimaci svých nemanželských dětí, a to patrně s tím, že v případě kladného vyřízení své žádosti setrvá v manželském svazku s Markétou Babenberskou.

6. října 1260 vydal papež Alexandr IV. tři listiny adresované do Českého království. V první z nich vyhovuje žádosti Přemysla Otakara II. a uděluje pražskému a olomouckému biskupovi právo korunovat pro tentokrát českého krále, protože mohučský arcibiskup, do jehož kompetence provedení tohoto obřadu spadalo, zatím nebyl potvrzen.⁷ Výjimka byla udělena bez jakýchkoli nároků do budoucna a neměla z ní vzejít žádná újma mohučskému arcibiskupovi – tomu měla připadnout i odměna za obřad, který sám neprovedl.⁸ Další dvě listiny se týkaly dětí Přemysla a Anežky: první z nich byla určena Mikuláši,⁹ druhá Přemyslu Otakaru II. a týkala se jeho dvou dcer.¹⁰ Obě tyto listiny legitimují Přemyslovy potomky a výslovně uvádějí, že jejich nemanželský původ nemá být překážkou v dosažení všech hodností, důstojností a světských knížectví, ke kterým by byli povýšeni, nebo které by jim byly uděleny. Doručením těchto listin do Prahy byl pověřen papežův písař Bernard de Furconio. Ještě před jeho odjezdem do Čech sestavil papež Alexandr IV. novou listinu, která měla sloužit jako výklad předcházejících dvou.¹¹ Oznamoval v ní, že udělená dispens nemá být v žádném případě vykládána tak, aby z ní Mikuláš nebo jeho dvě sestry nabývali jakékoliv právo k Českému království.

Problematická je otázka dalšího dítěte – chlapce Jana – jenž v roce 1291 zastával úřad vyšehradského probošta, a o němž V. V. Tomek píše jako o nemanželském synovi Přemysla Otakara II.¹² Dnes již však nemůžeme s určitostí zjistit, zda se jednalo o čtvrté dítě Přemysla a Anežky z Kuenringu. Pokud by tomu tak bylo, musel by se Jan vzhledem k listinám papeže Alexandra IV. z října

1260 narodit až po tomto datu. Zároveň musíme vzít v úvahu i fakt, že se mohlo jednat o dítě Přemysla a některé jiné dámy.

V době kolem jednání o legitimaci dětí krále Přemysla a Anežky z Kuenringu se začalo odehrávat další kolo bojů o babenberské dědictví. Jejich ukončení bitvou u Kressenbrunu, kde Přemysl Otakar II. porazil uherského krále Bélu IV., se český král stal nejmocnějším panovníkem ve střední Evropě.

Po kressenbrunském vítězství již Přemysl nepovažoval za nutné vázat otázku svého rozvodu s Markétou Babenberskou na souhlas papeže a začal jednat. Požádal sice papežskou kurii o povolení k tomuto kroku, ta se ale snažila taktizovat a své rozhodnutí oddalovat, aby si co možná nejdéle udržela na českého panovníka vliv. Proto Přemysl přinutil jednoho z domácích biskupů,¹³ aby prohlásil jeho manželství s Markétou za neplatné s odůvodněním, že po smrti svého prvního manžela, krále Jindřicha VII., složila v Trevíru slib čistoty a vstoupila do dominikánského kláštera ve Würzburku. Tohoto slibu nebyla zbavena ani při sňatku s Přemyslem Otakarem II. Dispens pro tento účel vydaná odstraňovala pouze překážky plynoucí z příbuzenského vztahu, o Markétině slibu čistoty však nemluvila. V. Novotný se dokonce domnívá, že Přemysl již v době svého sňatku tušil, že Markéta zůstane bez potomků, a ponechával si tento důvod pro případný rozvod.¹⁴ Markéta uvedenou skutečnost nepopírala, a tak bylo papežské kurii rozhodnutí o neplatnosti sňatku Přemysla Otakara II. a Markéty Babenberské oznámeno z Prahy jako fakt.

Již 25. října 1261 vstoupil Přemysl Otakar II. do nového manželského svazku. Jeho ženou se stala Kunhuta,¹⁵ vnučka uherského krále Bély IV. Papež se proti rozvodu ani novému sňatku neodvážil protestovat a obojí dodatečně schválil. Nová česká královna dala Přemyslovi dvě dcery – Kunhutu a Anežku – a také dlouho očekávaného dědice trůnu, budoucího českého krále Václava II.

Narozením zákonných potomků nemizí zájem Přemysla Otakara II. o jeho starší, i když nemanželské děti. Obě dcery byly provdány za významné šlechtice¹⁶ a syn Mikuláš se zařadil mezi přední feudály Českého království.

* * *

O prvních letech života Mikuláše I. Opavského nemáme mnoho zpráv. Můžeme usuzovat, že byl vychováván na dvoře svého královského otce jako královský princ. První zmínka o něm (mimo legitimační listinu Alexandra IV.) pochází až z roku 1269, kdy na privilegiu vydaném 4. července Přemyslem Otakarem II. pro město Jihlavu vystupuje Mikuláš s označením „dominus Opavie“ jako jeden ze svědků.¹⁷ V dané době však tento titul ještě neoznačoval samostatné knížectví,¹⁸ a nešlo ani o vyjádření svrchované panovnické moci nad tímto územím. Titul „dominus Opavie“ zde musíme chápat jako výraz určitých vlastnic-

kých a částečně snad i zeměpanských, i když v nám neznámém rozsahu, práv na Opavsku.¹⁹ O faktu, že Opavsko v této době spadalo pod svrchovanou moc českého krále a moravského markraběte svědčí různá ustanovení vydaná pro město Opavu v letech 1271 a 1277, nebo ve prospěch Hlubčic z roku 1270.²⁰ I přes toto nepřesné kompetenční vymezení můžeme však Mikulášův titul „dominus Opavie“ považovat za počátek vývoje, který vedl ke zformování Opavska jako zvláštní země Koruny české a k jeho oddělení se od ostatní Moravy.

Další zpráva o Mikulášově mládí pochází z doby česko-uherského konfliktu o Korutany. Tehdy, v roce 1273, bylo v Rábu pasováno za zvláštní statečnost padesát mladých mužů na rytíře, mezi nimi i Přemyslův nemanželský syn Mikuláš.

Rok 1273 byl rokem, ve kterém došlo ke změně politických poměrů v říši. Smrtí Richarda Cornwaleského na jaře 1272 se uprázdnil říšský trůn. Přemysl Otakar II. se tentokrát cítil dostatečně silný na to, aby na něj mohl opět kandidovat, i když nemohl přehlížet určité projevy nepřátelství vůči své osobě, které byly způsobeny jeho závratným vzestupem. Přemyslova kandidatura ovšem opět ztroskotala na nesouhlasu papeže a říšských knížat, jimž naháněl „železný a zlatý“ český král hrůzu. Nakonec byl v září 1273 na sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem zvolen novým římsko-německým králem téměř neznámý říšský hrabě Rudolf Habsburský. Rozpory mezi ním a Přemyslem Otakarem II. vyústily až v osudnou bitvu na Moravském poli 26. srpna 1278, ve které český král padl. Bitvy se po otcově boku zúčastnil také tehdy asi tříadvacetiletý Mikuláš, vychovaný patrně, na rozdíl od svého nevlastního bratra Václava, jenž svého otce pořádně ani nepoznal, v duchu dobových rytířských tradic. V bitvě však padl do uherského zajetí, o čemž svědčí zpráva uherského kronikáře Šimona z Kézy,²¹ a po dobu několika let o něm prameny opět mlčí.

Po roce 1278 byla vláda v českých zemích rozdělena mezi Rudolfa Habsburského (Morava, a tedy i Opavsko), Otu Braniborského (Čechy a poručnictví nad nezletilým Václavem) a Jindřicha IV. Vratislavského (doživotní správa Kladska). Královna-vdova Kunhuta, která byla spolu s malým Václavem vězněna nejprve v Praze, později na Bezdězu, se po účasti na pohřbu Přemysla Otakara II. ve Znojmě nevrátila do zajetí, ale odešla na Opavsko. Zde jí totiž byly ještě za manželova života vyčleněny věnné statky, které jí potvrdil i Rudolf Habsburský. Ve svém novém postavení užívala Kunhuta titul „domina terre Opavie“ nebo „Opavien-sis“.²²

Na Opavsko se ale uchýlil také Mikuláš I., který se někdy kolem roku 1280 vrátil z uherského zajetí. Jeho postavení zde nebylo zpočátku příliš pevné. Do roku 1283 ovládl pouze krnovskou část Opavska, i když už v roce 1281 vydal první listiny jako vévoda opavský – „dux Opavie“,²³ k čemuž ovšem neměl žádný právní nárok. Snad pro zvýšení vlastní prestiže, nebo ze snahy nějakým

způsobem zdůvodnit své mocenské nároky, užíval k tomuto titulu v prvních letech svého opavského působení dodatek „filius Ottakari regis Bohemie“.²⁴ Během tohoto období neměl ani své stálé sídlo – nejčastěji pobýval v Opavě, sněmy konal na Cvilíně. K jeho prvním přívržencům na Opavsku patřili páni z Kravař, páni z Fulštejna a páni z Linavy.²⁵

Naopak královna-vdova Kunhuta si za své sídlo vybrala Hradec u Opavy. Na jejím zdejších dvoře se scházeli čeští a moravští šlechtici nespokojení s vládou Oty Braniborského. Častým hostem zde byl především Závaš z Falkenštejna. Jeho vliv na Kunhutu byl patrně jednou z příčin ne příliš dobrých vztahů mezi Mikulášem a královnou-vdovou. Vládychtivý Vítkovec mohl v Mikulášovi jako dědici královské krve vidět soka v boji o moc v království, jehož králem bylo dítě – navíc dítě v zajetí – a vládcem-poručníkem mezi všemi vrstvami obyvatelstva neoblíbený cizinec.

Vliv a moc získal Falkenštejn pomocí královny Kunhuty, se kterou uzavřel roku 1281 tajný sňatek,²⁶ o jejich poměru se však „veřejně šeptalo“. Tento vztah, na dobové poměry velmi opovážlivý a nestoudný, se stal jednou z příčin odklonu moravských pánů od královny-vdovy a přenesení jejich zájmu na Mikuláše Opavského.

Mikulášova prestiž rostla nejen doma, ale také za hranicemi českého státu. Roku 1281 byl během svého pobytu v Nise požádán Jindřichem Vratislavským, aby se stal rozhodčím v jeho sporu s vratislavským biskupem Tomášem.²⁷

Pro vybudování pevného a svému královskému původu odpovídajícího postavení potřeboval vévoda Mikuláš nejen podporu panstva, ale také peníze na vydržování dvora. Proto se snažil získat na svou stranu bohatá královská města, a to tím, že jim opětovně potvrzoval všechna jejich dosavadní privilegia.²⁸

Až do roku 1283 zastupoval Mikuláš na Opavsku absenci královské moci. Do tohoto roku také rostl jeho vliv v tomto teritoriu.

Návratem Václava II. do Čech v roce 1283 se Mikulášovo postavení na Opavsku změnilo, protože vévoda neměl na toto území žádný právně podložený nárok. Václav chápal Opavsko jako součást markrabství moravského, tedy jako oblast spadající pod jeho přímou vládu. Tento předpoklad by mohla potvrdit skutečnost, že už v roce 1283 odměnil Václav II. za věrné služby královně Kunhutě opavského měšťana Vintíře udělením vsi na Opavsku.²⁹ Zároveň však musíme na tento dokument pohlížet s jistou dávkou kritiky, protože se jedná pouze o formulář, ve kterém není konkrétní název udělované vesnice uveden. Navíc je pravděpodobné, že se Falkenštejn v mezích svého vlivu na Václava II. snažil působit v Mikulášův neprospěch. Mikuláš se pokusil „krýt si záda“ tím, že v dubnu 1284 uzavřel s opavskými měšťany dohodu o poskytnutí si vzájemné pomoci v případě napadení Václavem II.³⁰ Tak nastala situace, kdy jak Václav, tak

Mikuláš vykonávali vedle sebe vladařskou správu – udělovali zde statky, úřady, privilegia.³¹ Z toho také můžeme usuzovat, že každý z nich vládl právě v té části Opavska, která byla pod jeho přímou kontrolou.

Situace na Opavsku se dočasně stabilizovala až v letech 1284–1286 po urovnání roztržky mezi Václavem a Mikulášem (1283). Svou úlohu v tomto sporu sehrál večný rival Mikuláše Opavského – Závíš z Falkenštejna, který se snažil Mikuláše v očích mladého krále očernit. Namluvil mu, že si prý vévoda dělá nárok na český trůn. Na základě tohoto obvinění byl Mikuláš roku 1284 donucen uzavřít s Václavem II. provizorní smlouvu, ve které se zavázal nikdy v budoucnu nevznášet požadavky na český královský trůn.³² Dle této dohody měl být spor o Opavsko definitivně rozhodnut králem Rudolfem Habsburským. Po následující tři roky mělo být Opavsko v držení Mikuláše, ovšem s tím, že smlouva vymezuje jakési povinnosti vazala a seniora (i když o lenním poměru se zde zatím nemluví): Mikuláš se má účastnit sněmů, válečných výprav a vykonávat další případné služby, které však nemají být v rozporu s jeho právy. I když tak není v pramenech přímo označován, byl Mikuláš I. Opavský patrně považován za knížete Českého království (princeps regni) stejně jako pražský a olomoucký biskup.³³ Někdy v této době byl Mikuláši udělen také úřad maršálka Českého království.³⁴

Ke konečné úpravě opavských poměrů došlo mírovou smlouvou, uzavřenou během svatby Václava II. s Gutou Habsburskou v lednu 1285 v Chebu, jejímž účastníkem byl také Mikuláš Opavský. Rudolf Habsburský patrně vycítil, že Mikuláš může sehrát důležitou roli při oslabování pozic Závíše z Falkenštejna, na čemž měl eminentní zájem, a tak začal Mikuláše zahrnovat přízní. Na důkaz náklonnosti ho oženil se svou příbuznou (snad neteří) Adelheidou.³⁵

Smrtí královny Kunhuty (ještě v roce 1285) došlo k dalšímu oslabení pozic Závíše z Falkenštejna na pražském královském dvoře. Své postavení a mocenské ambice se pokusil zachránit novým sňatkem – tentokrát s Alžbětou Uherskou, sestrou krále Ladislava IV. Snad aby více zapůsobil na uherský dvůr, přisvojil si Závíš k této příležitosti titul opavského vévody, což rozhodně nepřispělo ke zlepšení vztahů mezi ním a vévodou Mikulášem.

Závíšovy nepřítomnosti v Čechách a jeho dlouhodobé absence u panovnického dvora využila skupina kolem biskupa Tobiáše, aby získala ztracené pozice mezi vladařovými rádci. Prý z podnětu Mikuláše Opavského dal Václav II. Závíše zatknout a uvěznit, čímž ovšem vyvolal vzpouru ostatních Vítkovců.³⁶ Královské vojsko pod vedením Mikuláše I. Opavského vodilo Závíše od jednoho hradu vzbouřenců ke druhému a hrozilo jeho popravou, nevzdají-li se. Kapitulovat odmítla až posádka Hluboké, před níž dal Mikuláš na rozkaz krále Závíše z Falkenštejna popraviti.

Smrtí Závíše definitivně skončily pokusy české politiky o proniknutí do alpských zemí a začala doba expanze do slezských a polských oblastí. Jako jeden z vhodných nástrojů této orientace se jevil Mikuláš I., který byl pro těsné sousedství Opavska se slezskými knížectvími pravděpodobně dobře obeznámen s tamějšími poměry. Tento předpoklad podporuje fakt, že již v srpnu 1289 se sešel právě v Opavě Václav II. s Kazimírem Bytomským, Měškem Těšínským a Přemkem Ratibořským, aby uzavřeli spojení proti Jindřichu IV. Vratislavskému, kterému vzbouření Vítkovci nabídli českou královskou korunu.³⁷

Ještě před touto schůzkou, 10. ledna 1289,³⁸ proběhl v Praze důležitý akt, jímž bytomský kníže Kazimír dal svou zemi Václavovi II., aby ji od něj zpětně přijal v léno.³⁹ Mezi šestnácti svědky tohoto ujednání je uveden také Mikuláš, vévoda opavský. Jeho přítomnost je doložena také při uzavření spojenecké smlouvy 17. ledna 1291 v Olomouci mezi českým králem a slezskými knížaty, konkrétně Bolkem Opolským a Měškem Těšínským.⁴⁰ Z této Mikulášovy aktivní účasti na důležitých státních aktech můžeme usuzovat nejen na jeho prostřednictví v záležitostech slezské politiky Václava II., ale také na to, že se stal důležitým činitelem jeho dvora.

Roku 1291 podnikl Václav II. vojenskou výpravu do Polska, aby si je podrobil jako dědictví po Jindřichu IV. Vratislavském. Kvůli volbě římsko-německého krále však výpravu v Olomouci opustil a dál poslal jen vojsko. Již v následujícím roce uskutečnil další tažení do Polska, na němž jej dle R. Dvořáka⁴¹ doprovázel také Mikuláš Opavský. Václavovi se podařilo porazit Vladislava Lokýtku, který si rovněž činil nárok na Krakovsko, a přiměl ho uznat vladařská práva českého krále na Krakovsku a Sandoměřsku. Celá polská záležitost se protáhla až do roku 1300, kdy Václav II. utvrdil své nároky na polskou korunu sňatkem s dcerou zavražděného polského krále Přemysla a nechal se v Hnězdně korunovat polským králem.

V polských zemích, které Václav II. ovládl, byla vláda českého krále vykonávána prostřednictvím plnomocných královských hejtmanů, pro které se v Polsku ustálilo označení starosta. Nejvýznamnější z nich byli starostové krakovský a velkopolský. A právě v jedné z těchto funkcí, v úřadu krakovského starosty, nacházíme v roce 1295 Mikuláše Opavského,⁴² což opět nasvědčuje jeho aktivní účasti při uskutečňování polské politiky Václava II.

Po odchodu Mikuláše I. do Polska spadlo Opavsko pod svrchovanou vládu Václava II.⁴³ O převzetí Opavska do své správy rozhodl český král bez závislosti na Mikuláši. Tento krok však není třeba zdůvodňovat případným nepřátelstvím mezi Václavem a Mikulášem. Daný stav vyplynul z faktu, že Mikuláš byl nyní zaopatřen v Polsku jako královský úředník. Odchodu z Opavska se patrně

ani příliš nebránil, protože jeho tvrdá správa a finanční požadavky vzbuzovaly všeobecnou nespokojenost tamějšího obyvatelstva.⁴⁴

Jako zástupce českého krále Václava II. vystupuje Mikuláš I. Opavský v dochovaných pramenech ještě dvakrát. Nejprve v srpnu 1299, kdy jako Václavův zplnomocněnec projednával v Klece s Vladislavem Lokýtkem podmínky příměří mezi ním a českým králem, jednak v roce 1301, tentokrát ve funkci velkopolského starosty.⁴⁵ Z tohoto úřadu musel být záhy pro nepřiměřené finanční požadavky odvolán.⁴⁶ I po složení svého úřadu zůstal patrně nadále v Polsku, i když pro nedostatek pramenného materiálu nevíme, kde se až do roku 1306 pohyboval. Můžeme pouze předpokládat, že pro českého krále plnil méně významné úkoly nám neznámého charakteru (s největší pravděpodobností vojenského), a snad také patřil k těm pánům, kteří v roce 1306 žádali do Čech o pomoc proti stále silnější polské šlechtické opozici.⁴⁷

Polským působením skončila poslední významná kapitola v životě Mikuláše I. Opavského. Na krátké období sice ještě zasáhl do dějin Opavska, jeho aktivní účast na české politice však byla již definitivně u konce.

* * *

Jak již vyplynulo z úvodní části tohoto příspěvku, bylo Opavsko na začátku 14. století součástí markrabství moravského, i když už od dob Mikuláše I., tedy od poslední třetiny 13. století, můžeme hovořit o počátcích procesu osamostatňování se tohoto území a o jeho postupném přimykání se ke slezskému teritoriu. Označení „země opavská“ (terra Opavia) se v této době stalo běžným politickým a právním pojmem. Dokladem uvedené skutečnosti je listina Jana Lucemburského pro velehradský klášter z 2. března 1315, ve které se od sebe zřetelně odlišují země moravská a země opavská.⁴⁸

Poloha Opavska mezi Českým královstvím a oblastí slezských knížectví byla strategicky výhodná. Mohla sloužit českým králům jako opěrný bod v jejich snáhách o ovládnutí slezských oblastí, případně i samotného Polska.

Důležité postavení v rámci českého státu zaujímal Opavsko i po stránce hospodářské. Ekonomická prosperita se opírala o poměrně hustou síť měst (Opava, Krnov, Benešov, Bruntál, Hlučín, Hlubčice, Nová Cerekev, Cukmantl) a těžbu kovů v Jeseníkách, zejména zlata a stříbra. Obchodní spojení s Moravou a severními oblastmi bylo zajištěno třemi cestami. Nejvýznamnější z nich byla tzv. polská neboli hradecká stezka z Olomouce přes Opavu a Hlubčice do Opolí a Krakova. Přísun zboží z dálkových spojů z Čech zabezpečovala tzv. jivovská cesta, vedoucí z Olomouce přes Jivovou, Domašov a Bruntál do Krnova. Vytěžená ruda pak putovala zejména po tzv. rudné stezce přes Dvorce a Opavu.

Roku 1306, po zavraždění Václava III., se na Opavsko vrátil Mikuláš I., dle názoru V. Praska „... koje se nadějí, že on jakožto syn Přemysla Otakara II. ač levoboček, dojde královského trůnu...“.⁴⁹ S tímto Praskovým názorem nemůžeme v žádném případě souhlasit. Ne snad proto, že by Mikuláš I. nebyl dostatečně ctižádostivý. Byl vychováván na panovnickém dvoře jako syn krále, což muselo ovlivnit jeho povahové vlastnosti, a rovněž jeho předcházející činy nesvědčí o nedostatku sebedůvěry. Proto je možné, že se myšlenkou na královský trůn občas zabýval. Překážkou při jejím uskutečňování by byl jednak jeho nemanželský původ, i když byl papežem Alexandrem IV. uznán za legitimního potomka Přemysla Otakara II., jednak absence hospodářského zázemí, o které by se mohl opírat.

Jak již bylo řečeno výše, při svém odchodu do Polska ve službách Václava II. roku 1295 ztratil Mikuláš veškeré nároky na Opavsko. Je možné, že během svého polského pobytu získal určitý majetek, ne však územní domínium, které by se stalo mocenskou základnou jeho rodu. Mikuláš sice zdědil po svém otci Plumlov, ten mu ale nemohl poskytnout dostatečné zabezpečení pro případné výboje. Domnívám se tedy, že návrat Mikuláše I. na Opavsko byl motivován potřebou získat ekonomické zázemí, nikoliv touhou po královském titulu. To, že se tento návrat uskutečnil právě roku 1306, se zdá být logické. Smrtí Václava III. se zkomplikovala již tak dost vratká pozice českých pánů v Polsku, takže prodlévat zde nemělo smysl. Dále se dalo předpokládat, že smrt posledního mužského potomka panující dynastie a volba nového krále budou příčinou zmaků v království, a tak nikdo nebude mít čas věnovat pozornost dění v okrajové části země.

Moc Mikuláše I. po příchodu na Opavsko se pravděpodobně měla opírat o královská města Opavu, Hlubčice, Krnov a Bruntál, kterým 18. prosince 1306 potvrdil všechna jejich dosavadní privilegia.⁵⁰ Záhy se ale asi stal nepopulárním, pravděpodobně pro opětovně velké finanční nároky, jak tomu bylo již v předcházejícím období. Poslední listina, kterou na Opavsku vydal, je konfirmace zakládací listiny kláštera minoritů v Opavě a nese datum 29. května 1307.⁵¹ Někdy poté musel Mikuláš I. své dočasné útočiště opustit⁵² a až do roku 1318 o něm v pramenech nenacházíme žádné zprávy. Pouze Prasek uvádí,⁵³ že se po odchodu z Opavska spolu s manželkou a mladšími syny Václavem a Janem uchýlil nejprve na plumlovské panství, které musel časem postoupit Janovi Lucemburskému,⁵⁴ poté se přestěhoval do Brna, kde také zemřel.

Další vývoj Opavska je poněkud nejasný. Titul opavského vévody se objevuje na listinách Boleslava Lehnického, manžela Markéty, dcery Václava II., a jeho bratrů Jindřicha a Vladislava.⁵⁵ Boleslav obsadil Opavsko jako zástavu za nevyplacené věno své manželky, což vyplývá z pozdějších jednání. I když se J.

Šusta domnívá, že se tak stalo „nepochybně v dohodě s korutanským švakrem“,⁵⁶ neexistují žádné doklady o tom, že k záboru došlo skutečně s vědomím českého krále jako svrchovaného pána Opavska. Pravděpodobnější je, že Boleslav využil nepokojů v Čechách a obsadil opavské území svévolně. Proti dohodě s Jindřichem Korutanským by svědčil i fakt, že Jindřich jako český král slíbil Opavsko míšeňskému markraběti Fridrichu ml. za jeho pomoc při znovuzískávání vzbouřeného království.⁵⁷

I když uvedená vratislavská knížata používala titul opavského vévody od roku 1309,⁵⁸ vlastní zeměpanskou správu na Opavsku po dlouhou dobu nevykonávala. Jediná listina, která dosvědčuje jejich vládu na tomto území, je až z roku 1311.⁵⁹ Její obsah potvrzuje práva johanitů v Krnově.

K vyjasnění poměrů na Opavsku došlo až po nástupu Jana Lucemburského na český trůn. Jan uznal oprávněnost počínání Boleslava Lehnického, měl ovšem zájem získat toto území opět pod vlastní správu. Důvody tohoto jednání jsou zcela jasné.

Na počátku své vlády užíval Jan Lucemburský titul český a polský král, z čehož plyne, že hodlal navázat na přemyslovskou politiku v Polsku a po upevnění svých pozic v Čechách ovládnout i toto území. Jako výchozí bod těchto záměrů mohla velmi dobře sloužit, jak jsem se již zmínila, poloha Opavska.

Proti dohodě o úpravě poměrů na Opavsku nebyl ani Boleslav Lehnický. Boleslav byl, podobně jako český král Jan, dobrodružné povahy a často měl hodně hluboko do kapsy. Proto vítal jakoukoliv příležitost k ulehčení své tísnivé finanční situace a nezdráhal se uzavřít s českým králem oboustranně výhodnou dohodu. Vlastní smlouva byla uzavřena během Janovy cesty na Moravu v první polovině roku 1311. Obě strany se sešly v Olomouci, kde 11. června podepsaly listinu, dle níž vratislavská knížata Boleslav, Jindřich a Vladislav měla právo držet Opavsko pod vlastní správou, ale pouze do té doby, než jim král Jan vyplatí dlužné Markétino věno v hodnotě 8 000 hřiven stříbra. Ihned po zaplacení této sumy měla být opavská země postoupena českému králi.⁶⁰ Toto ujednání potvrdili svými listinami dne 16. června 1311 také opavští, krnovští a hlubčičtí měšťané, kteří se králi Janovi zavázali slibem věrnosti a na základě jeho příkazu slíbili poslušnost také vratislavským knížatům, a to na dobu splácení dlužného věna.⁶¹

O tom, že Janovi velmi záleželo na opětovném získání opavského domínia, svědčí skutečnost, že poslední listina vratislavských knížat s titulací opavských vévodů byla vydána 15. srpna 1311.⁶² Poté se Opavsko dostalo pod bezprostřední vládu českého krále, který ji zde vykonával až do roku 1318.

Pro vyličení další historie Opavska považuji za důležité zmínit se o události, která sice s tímto územím přímo nesouvisela, ve které se však setkáváme popr-

vé s osobností, jež bude v dalších letech těsně spjata s dějinami opavského domínia.

Na jaře roku 1312 musel král Jan uspořádat další tažení na Moravu, aby zasáhl proti feudálům, mezi nimiž byli např. Fridrich z Linavy, bratři Oldřich a Artleb z Boskovic, Friduš a Gunter z Brandýsa, kteří, víceméně formou lapkovství, narušovali klid a pořádek v markrabství. J. Šusta se domnívá, že tato skupina odbojníků mohla být ve spojení s Vladislavem Lokýtkem, který bojoval proti stoupencům krále Jana v sousedním Krakovsku,⁶³ J. Válka uvádí, že šlo o někdejší prohabsburskou nebo propolskou stranu.⁶⁴ Pro nedostatek pramenného materiálu nejde tato tvrzení jednoznačně ani přijmout, ani popřít. Činnost této skupiny však nemohla přímo ohrozit královskou moc na Moravě. Příčinou skutečnosti, že proti odbojným pánům byla svolána vojenská výprava,⁶⁵ do jejíhož čela se postavil samotný král, byla účast Mikuláše II., syna Mikuláše I. Opavského, na nepokojích v markrabství. V případě, že by akce nespokojených šlechticů byly úspěšné a že by byli skutečně ve spojení s Lokýtkem, který 14. června 1312 dobyl Krakov, a dalo se předpokládat, že jeho další postup ještě více oslabí české pozice v Polsku, mohla být přítomnost potomka vedlejší větve domácí královské dynastie mezi odbojníky skutečným ohrožením pozic Jana Lucemburského.

Proti královskému vojsku neměli vzbouřenci sebemenší šanci a raději se mladému králi postupně dobrovolně vzdávali. Někteří však odmítli přijmout milost panovníka, jako např. Artleb z Boskovic, a raději odešli do ciziny. Celá záležitost byla ukončena složením slibu věrnosti vzbouřených moravských feudálů českému králi, které se uskutečnilo 20. července 1312 v Brně.⁶⁶

O dalších osudech Mikuláše II. nenajdeme v nám známých pramenech žádné zprávy. Znovu se s ním setkáváme až 3. července 1318 v Praze,⁶⁷ kdy vyznává, že mu bylo českým králem uděleno jako dědičné léno opavské knížectví s titulem „ducatus“. V. Prasek uvádí, že tímto činem uznal Jan Lucemburský jako panovník z cizího rodu nárok opavských Přemyslovců na královský trůn a tímto způsobem chtěl smířit Mikuláše II. s danou situací.⁶⁸ Tato úvaha je, podobně jako úvaha o aspiracích Mikuláše I. na královský trůn, dosti naivní. Jan Lucemburský měl v této době starosti s hájením vlastních pozic v Českém království a na prosazování zájmů příslušníků jiných rodů, byť starobylých, mu nezbývalo energie ani prostředků. V případě, že by přece jen chtěl uznat dynastické nároky opavských Přemyslovců, udělil by Opavsko spíše Mikuláši I., který dosud žil.⁶⁹ Sama listina pak uvádí, že léno bylo Mikuláši II. uděleno za jeho zásluhy a věrné služby. Protože nevíme, kde se Mikuláš II. mezi léty 1312 a 1318 nacházel, můžeme se opět pouze dohadovat, jakého charakteru byly služby, které český panovník odměnil udělením vévodství.

Situace Jana Lucemburského po příchodu do Čech roku 1310 nebyla jednoduchá. V době bojů o přemyslovské dědictví v letech 1306–1310 značně vzrostlo sebevědomí šlechty, což se projevilo také tím, že Jan musel při svém nástupu na český trůn přijmout jako první český panovník kapitulací podmínky, které omezovaly jeho moc ve prospěch šlechty. K dalšímu oslabení Janova postavení došlo po smrti jeho otce, císaře Jindřicha VII., roku 1313 a po nuceném odchodu jeho cizích rádců z Čech. Tento stav vedl k řadě sporů mezi králem a šlechtou. K jejich řešení byl král nucen používat i vojenskou pomoc feudálů, a to i z jiných zemí. Souhlasím se Šustovým názorem, že mladý Mikuláš II. mohl během těchto sporů stát na straně krále a že jako vůdce vojenské čety mohl získat nárok na finanční náhradu. Na její vyplacení neměl Jan prostředky, proto vyrovnal dluh udělením opavského léna.⁷⁰ Domnívám se, že jako výklad uvedeného Šustova předpokladu se nabízejí dvě hypotézy. Podle první z nich neměl Mikuláš II. majetek na udržování vlastního vojenského oddílu, proto své služby poskytoval jako člen družiny jiného šlechtice, pravděpodobně ze slezské oblasti, přičemž považují za možné, že tímto feudálem byl Boleslav Lehnický, který poskytl Janovi Lucemburskému pomoc např. na konci roku 1317 při zásahu proti české šlechtě vzbouřivší se po zatčení pana Jindřicha z Lipé.⁷¹ Druhou hypotézu bych podpořila již zmiňovanou listinou z roku 1322, kdy Vok z Kravař koupil od Jana Lucemburského Plumlov. Vzhledem k tomu, že v ní není Mikuláš Opavský blíže určen, můžeme uvažovat jako o jedné ze dvou možností, že se jednalo o Mikuláše II. Jako pán Plumlova by Mikuláš II. disponoval prostředky k udržování vojenské družiny, která by pak mohla zasáhnout do sporů mezi králem a šlechtou.⁷²

Dále se naskytá otázka, proč bylo Mikuláši II. uděleno právě Opavsko, o jehož navrácení český král roku 1311 tolik usiloval. Myslím si, že její zodpovězení opět souvisí s postavením Jana Lucemburského v českém státě.

Jak jsem se již zmínila výše, z titulu český a polský král, který Jan užíval od počátku své vlády, lze usuzovat, že chtěl navázat na tradici svého slavného předchůdce Václava II. a ovládnout také polské území,⁷³ k čemuž byla poloha Opavska velmi výhodná. Roku 1318 byla situace zcela jiná. Již před tímto rokem začínal Jan chápat, že prosazení jeho plánů v českém prostředí nebude jednoduché. Tvrdá realita domažlických jednání v první polovině roku 1318 jej zbavila všech iluzí, což vedlo k Janově rezignaci na vnitřní českou politiku. Rozplynuly se i jeho polské plány,⁷⁴ čímž strategická poloha Opavska ztratila svůj význam.

Ve prospěch faktu, že bylo Mikuláši II. uděleno právě Opavsko, svědčí ještě jeden důvod. Rezignace Jana na domácí politiku neznamenal, že by se vzdal pokusů o rozšiřování své rodové moci mimo hranice českého státu, např. do Slezska. Opavsko leželo v těsném sousedství slezských knížectví a můžeme se

domnívat, že Mikuláš II. udržoval kontakty s některými slezskými panovníky. Už jeho otec se podílel na připojení několika slezských knížectví k českému státu a Jan mohl doufat, že se také Mikuláš II. stane oporou svého krále v této oblasti.

Ať byly důvody Jana Lucemburského pro udělení Opavska Mikuláši II. jakékoliv, je nesporné, že rok 1318 představuje důležitý mezník v dějinách tohoto teritoria. Opavsko se oddělilo od markrabství moravského a stalo se lénem přímo podřízeným českému králi. Mikuláš II. a jeho potomci měli na Opavsku užívat všechna práva, která plynula z jejich nového postavení. Vůči českému králi byli vázáni pouze vazalskou službou.

Spolu s opavským knížectvím byla Mikuláši II. udělena také hodnost komorníka Českého království.⁷⁵

19. června 1318 přijal mladý vévoda v Brně za přítomnosti krále Jana slib věrnosti opavských leníků a měst a sám se zaručil dodržovat platná zemská práva a městská privilegia.⁷⁶

Holdování novému opavskému knížeti se zúčastnil také Mikuláš I. Z úspěchu svého syna se však netěšil dlouho. Několik dnů poté zemřel a 25. července byl pochován v minoritském kostele v Brně.⁷⁷

* * *

Udělením Opavska v léno získal Mikuláš II. Opavský pevné postavení a bohaté hospodářské zázemí, zařadil se mezi „principes regni Bohemiae“. Zároveň bylo tímto aktem z opavského teritoria vytvořeno samostatné knížectví,⁷⁸ vyňaté z pravomoci moravského markraběte a podléhající přímo českému králi.

Ještě v roce 1318 byl vytvořen opavský zemský soud. Z úředníků starého krajského soudu se postupem času vytvořili úředníci zemští, kteří byli, stejně jako na Moravě, pouze tři: komorník (camerarius cuae in Opavia), zemský sudí (cudarius, magister cuae, iudex) a zemský písař (notarius, czudschreiber).

Sounáležitost s Moravou a Českým královstvím byla i přes uvedené změny velmi silná, což potvrzují obě listiny z 19. července 1318 vydané v Brně, kam se, jak již bylo zmíněno výše, shromáždili opavští stavové, aby holdovali novému vévodovi. První z nich zaručuje zachování všech privilegií, která byla doposud opavským stavům udělena, a dodržování těch práv a svobod, kterými se řídí i stavové království Českého a markrabství moravského.⁷⁹ Druhou listinou se Mikuláš II. zavazuje, že bude zachovávat také všechny svobody a privilegia, která čeští panovníci udělí opavským stavům v budoucnosti.⁸⁰

Pozice Mikuláše II. byla navíc posílena sňatkem s Annou Ratibořskou, dcerou vévody Přemysla Ratibořského, který byl uzavřen v červenci 1318.⁸¹ Miku-

láš tak mohl navázat užší kontakty v oblasti Slezska, kde se stal jedním z hlavních činitelů prosazování politiky Lucemburků.

Jak se pokusím dále ukázat, nebylo Slezsko jedinou oblastí, kde se Mikuláš II. ve službách svého krále uplatnil. Vévoda vystupuje v celé řadě královských listin jako jeden z předních svědků či přímo pověřenec panovníka, což svědčí o tom, že se účastnil řady diplomatických a vojenských akcí. Na jeho častý pobyt u královského dvora v Praze ukazuje i vlastnictví knížecího dvora na nynějším Karlově náměstí, v blízkosti emauzského kláštera.⁸²

Svou věrnost českému králi měl Mikuláš II. možnost dokázat již v následujícím roce po obdržení opavského údělu, tedy v roce 1319.

Jak již bylo řečeno výše, po sjezdu v Domažlicích roku 1318 rezignoval Jan Lucemburský na domácí českou politiku. To ovšem neznamenalo, že by odstoupil od svých finančních požadavků vůči Českému království, které byly trnem v oku zejména měšťanstvu a duchovenstvu. Také panstvo, jež vedlo nákladný život a rozdmýchávalo mezi sebou četné drobné války, spotřebovalo množství peněz, které šly velmi často formou půjček, ovšem málokdy vrácených, z měšců bohatého měšťanstva.

V první polovině roku 1319 se měšťanstvo konečně odhodlalo skoncovat s bezohlednou politikou šlechty, vedené panem Jindřichem z Lipé. Rozumně zvažilo své síly, které by jistě nestačily na odstranění tak mocného feudála, jímž Jindřich z Lipé bezesporu byl, a obrátilo se s žádostí o pomoc na rivaly pana Jindřicha, zejména na pana Viléma Zajíce z Landeka a pana Viléma z Landštejna. Významné podpory, především morální, se měšťanům dostalo od královny Elišky, zastávající zcela odlišné názory na vykonávání panovnické moci než její manžel. Královna opustila Mělník, místo svého nuceného pobytu, a 7. července slavnostně vjela do bran Starého Města pražského, kde byla srdečně přijata.

V této době pobýval král Jan v Brně, kde ho také zastihla zpráva o nepokojích mezi měšťanstvem. V jeho doprovodu byli i Jindřich z Lipé a vévoda Mikuláš Opavský.⁸³ Všichni tři spolu s vojskem okamžitě vyrazili ku Praze, kterou dostihli již 8. července,⁸⁴ a obsadili Pražský hrad. Zbraslavská kronika uvádí, že opavský vévoda, Jindřich z Lipé i všichni ostatní šlechtici vybízeli krále k tvrdému zákroku proti vzbouřeným měšťanům.⁸⁵

Královské vojsko zaujalo výhodnější strategické postavení a mělo také početní převahu. Zdar celé akce zvrátila ale revnivost mezi jednotlivými feudály, když Petr z Rožmberka, dávný protivník pana Jindřicha z Lipé, přispěchal 11. července na pomoc vzbouřené straně a tím zabránil rychlému dobytí Prahy králem. Oba tábory tak byly přinuceny uzavřít příměří. 27. července vydal pak Jan Lucemburský listinu, kterou, mimo jiné, potvrdil stará práva pražských Němců a slíbil

měšťanům, že jim bude pro příště nápomocen při vymáhání dlužných půjček od šlechty.⁸⁶

V srpnu 1319 došlo k události, jež pro nejbližší období určila oblast zájmů Janovy expanzivní zahraniční politiky. Čtrnáctého dne tohoto měsíce zemřel braniborský markrabě Waldemar.⁸⁷ Za svého života ovládl tento feudál, mimo jiná území, také Horní Lužici (Budyšínsko a Zhořelecko) a Lužici Dolní, které se ihned po jeho smrti staly předmětem pozornosti krále Jana.

Na Horní Lužici si dělal nárok jako syn dcery braniborského markraběte Oty Dlouhého také Jindřich Javorský.⁸⁸ Ten neváhal, okamžitým vojenským zásahem získal Zhořelecko a připravoval se k obsazení Budyšínska. Zde se ale jeho zájmy zkřížily s politikou Jana Lucemburského.

Na poslední dny srpna 1319 byl do Prahy svolán dvorský sněm, jehož se zúčastnili i Mikuláš II. Opavský, který v Praze pravděpodobně pobýval ještě od červnového zásahu proti měšťanům, Petr z Rožmberka, Vilém z Landštejna, Hynek Berka z Dubé a další představitelé české šlechty. Ti všichni přislíbili Janovi účast na jeho připravovaném lužickém tažení.

Vojsko vyrazilo z Prahy v první polovině září a již 22. září se v táboře před Olešnicí⁸⁹ setkali český král Jan a javorský vévoda Jindřich, aby řešili vzniklou situaci stran Horní Lužice.⁹⁰ Dohoda, jenž z těchto jednání vzešla a kterou měl schválit římsko-německý král, ponechávala Jindřichu Javorskému již dobyté Zhořelecko, Janu Lucemburskému pak přirkla Budyšínsko.⁹¹

Po celou tuto dobu dlel Mikuláš II. mimo vlastní vévodství, čemuž nasvědčuje i fakt, že v letech 1318–1320 nevydal žádnou listinu, která by se tohoto území nějakým způsobem dotýkala (mimo dvě výše uvedené listiny z 19. července 1318). Až z písemnosti vydané 22. února 1320,⁹² ovšem bez uvedení místa vzniku, můžeme usuzovat, že po dobu vévodovy nepřítomnosti v zemi byl jeho majetek spravován hradeckým purkrabím Přeskem. Nevíme však, zda tento Přesko vykonával také zeměpanskou správu, či zda byl tímto úkolem pověřen někdo jiný.

K roku 1322 máme konečně doklad, že vévoda Mikuláš zavítal na své léno. 28. května v Benešově na Opavsku potvrdil velehradskému klášteru držbu vesnice Doloplazy ležící mezi Přerovem a Olomoucí.⁹³

Na základě některých nepřímých faktů snad můžeme usuzovat, že Mikuláš II. Opavský byl obdobné povahy jako Jan Lucemburský, přičemž musíme samozřejmě brát v úvahu, že oba byli ovlivněni tehdy módní rytířskou kulturou. Mikulášovo mládí, alespoň to, co o něm víme, svědčí o tom, že se nevyhýbal boji, snad ho i vyhledával. Později, jako samostatný zeměpán, často pobýval mimo svůj úděl. Život na pražském dvoře a častá účast na Janových výpravách vyža-

doval značné finanční prostředky, které nemohly zajistit pouze příjmy z Mikulášových osobních statků. A tady můžeme asi narazit na další společný rys vévody a krále: na svá území zajížděli hlavně tehdy, když byli ve finanční tísní, a proto potřebovali, aby jim stavy jejich země poskytly další mimořádnou berni. Toto počínání Mikuláše II. dokládá skutečnost, že si opavští stavové vymohli na králi Janovi zvláštní privilegium, vydané 13. září 1323 v Brně, dle které byli povinni poskytnout vévodovi berni jen tehdy, bude-li ji v Čechách a na Moravě vybírat také král.⁹⁴ Zároveň bylo touto písemností opavským stavům potvrzeno přijetí korunovační berně a věna pro Janovu dceru.

Je pravděpodobné, že se Mikuláš II. 13. září osobně účastnil udělení privilegia stavům své země, nebo že se v této době alespoň nacházel v Brně, protože již 18. září jsme jej mohli zastihnout v Hodoníně, kde se podílel na mírových jednáních mezi českým a uherským králem a rakouskými vévody. Spolu s panem Petrem z Rožmberka a panem Vokem z Kravař zpečetil vévoda Mikuláš dohodu, která rakouským vévodům ukládala vydat králi Janovi města Znojmo a Podivín, zastavená jim roku 1311.⁹⁵

Další kroky toulavého krále směřovaly do Francie, kam ho pravděpodobně následoval stejně toulavý vévoda Mikuláš, protože na Opavsku ani jinde o něm opět nemáme žádných zpráv. Ve Francii byla právě aktuální otázka volby francouzského panovníka Karla IV. římsko-německým králem, jejímž zastáncem byl papež Jan XXII., který zasáhl i do osudů jednoho z příslušníků rodu opavských Přemyslovců. Listinou z 30. prosince 1324 potvrdil Jan XXII. Václavu, mladšímu bratru vévody Mikuláše, výnosné kanonikáty v Olomouci a v Praze.⁹⁶ Protože k osobnímu setkání vévody a papeže nedošlo, musel ve Václavův prospěch intervenovat někdo jiný, vyslaný snad samotným králem Janem, který tak mohl projevit Mikuláši II. vděčnost za jeho dosavadní služby.

Během Janovy cesty do Francie došlo také k jednání, které se nepřímo dotklo i Opavska. V červenci 1324 se v Monselice (Müntzilles) setkali Jan Lucemburský a jeho švagr, korutanský vévoda Jindřich, aby domluvili Jindřichův sňatek s Janovou sestřenicí Beatricí z Brabantu.⁹⁷ Oba velmoži se nakonec rozhodli navázat ještě užší příbuzenské svazky, protože v listině vydané 2. července se mluví nejen o sňatku Jindřicha Korutanského, ale i o tom, že Janův syn se ožení s některou ze dvou dcer korutanského vévody (muselo se jednat o Jana Jindřicha, protože Václav – Karel IV. byl již ženatý – pozn. autora), přičemž Jan udělí svému synovi Moravu, Opavsko, Kladsko, Budyšínsko a polovinu výtěžku z českých dolů.⁹⁸

Na skutečnost, co znamená toto „udělení Opavska“ Janu Jindřichovi, se vyskytlo několik názorů. První z nich zastává J. Kapras ve své studii O státoprávních poměrech Opavska, kde uvádí, že udělení Opavska synovi Jana Lucem-

burského máme rozumět tak, „že na Opavsku přenést se má jen vrchní lenní právo, což dosvědčují i slova „... das Land Troppau mit allen den rechten, als wir es inne haben...“ dostatečně“.⁹⁹ Odlišný názor na danou problematiku vyslovil V. Prasek. Dle něj „... již víme, že kníže Mikuláš nedostal celého Opavska, tak se rozumí, že král jakožto markrabí moravský držel ony části Opavska, kteréž jakožto zboží biskupské zůstaly při Moravě“.¹⁰⁰ Dále Prasek uvádí bez bližší specifikace názory, které vidí v dané skutečnosti snahu Jana Lucemburského odebrat Mikuláši II. Opavsko.¹⁰¹ Jinde jsem se s těmito úvahami nesetkala, proto mohu konfrontovat jen názory Kaprase a Praska.

V dané otázce se přikláním spíše ke Kaprasovu hodnocení této problematiky, že totiž mělo jít o přenesení vrchního lenního práva. Mělo-li by se udělení týkat jen biskupských statků, jak tvrdí Prasek, bylo by asi v listině blíže specifikováno a nemluvilo by se o „Land Troppau“.

Za zajímavý fakt považuji to, že jsou v písemnosti z 2. července 1324 vedle sebe uvedeny země jako Morava, Opavsko, Kladsko a Budyšínsko. Morava, Kladsko a Budyšínsko spadaly ve dvacátých letech 14. století pod přímou vládu českého krále,¹⁰² kdežto Opavsko tvořilo samostatnou zemi, vázanou vůči českému panovníkovi pouze lenním vztahem, což znamenalo, že vůči Českému království bylo jeho postavení rovnocenné postavení markrabství moravského (samozřejmě v případě, že český král nebyl zároveň moravským markrabětem). Tím, že by Jan Lucemburský přenesl své vrchní lenní právo vůči Opavsku na svého druhorozeného syna, jenž by mohl v budoucnosti obdržet titul moravského markraběte, ale nepočítalo se s ním pro hodnost českého krále, bylo by postavení Opavska degradováno na nižší stupeň, protože jeho senior by byl sám vazalem českého panovníka.¹⁰³

Druhé kolo jednání ohledně sňatku Jana Jindřicha a dcery Jindřicha Korutanského proběhlo v listopadu 1327 v Meranu. Zde již bylo konkrétně dojednáno, že onou dcerou bude Markéta, která po smrti svého otce zdědí Tyrolsko. Byla také sjednána částka 40 000 hřiven stříbra jako obvěnění Jana Jindřicha, za kterou se zaručilo třináct pánů z Českého království, přičemž Těma z Koldic a Vilém z Landštejna tak učinili jménem opavského vévody Mikuláše.¹⁰⁴ V případě nedodržení finančních závazků Jana Lucemburského se měli svědčící feudálové odebrat jako rukojmí do Řezna.¹⁰⁵

S vyhotovením listiny, kterou by se Mikuláš II. osobně zavazoval k meránskému ručitelství, tento šlechtic příliš nespíchal. Vydal ji až 30. července 1328 v Brně,¹⁰⁶ dle J. Šusty asi na Janovu osobní žádost.¹⁰⁷

Roku 1325 se Mikuláš objevil také na Opavsku, Důvodem jeho příjezdu byly patrně opět finance. Král Jan, který právě válčil s biskupy kolínským a münsterským, vybíral v Čechách mimořádnou, stavy povolenou berni, což dle ujednání

z roku 1323 znamenalo, že také vévoda má právo vybrat od stavů své země zvláštní berni. Mikuláš této možnosti určitě využil, protože 16. června udělil městům Opavě, Hlubčicím, Krnovu a Bruntálu výsady v soudnictví nad vrahy, smilníky, zloději a paliči a ve věci únosů pannen.¹⁰⁸

V lednu téhož roku zemřel v Brně Jan, nejmladší bratr vévody Mikuláše II.¹⁰⁹

Po delší odmlce se stala opět aktuální polská otázka a s ní spojená problematika slezských knížectví. Slezsko tvořilo jakousi přechodnou oblast mezi Českým královstvím a polským státem. Slezská knížata, pocházející většinou z vedlejší větve piastovského rodu, používala titul „vévoda“, aby tak dala najevo svou nezávislost na polském panovníkovi. Od dob Václava II., jak již bylo uvedeno výše, byla některá slezská knížectví¹¹⁰ lény českého státu. Smrtí Václava III. tento stav „de facto“ zanikl, čeští panovníci vůči slezským vévodům neuplatňovali práva seniora, i když „de iure“ na ně měli stále nárok. Jan Lucemburský, přestože používal titul polského krále, nevyvíjel žádnou aktivitu, jenž by směřovala k faktickému nabytí moci v Polském království. Nehodlal ale nečinně přihlížet, jak se rozpínává politika Vladislava Lokýtky¹¹¹ obrací i ke Slezsku, zejména pak proti Vratislavi, kterou procházely důležité obchodní trasy mající jistý ekonomický význam i pro Moravu. Proto počátkem roku 1327 uspořádal Jan válečnou výpravu proti Krakovu, sídlu Vladislava Lokýtky. Úder jeho vojska byl tak silný, že Lokýtek byl nucen požádat svého zetě, uherského krále Karla Roberta, o zprostředkování příměří mezi ním a českou stranou.

V této situaci museli hornoslezští vévodové volit, zda se přikloní na stranu Jana Lucemburského či Vladislava Lokýtky. To, že se přidali k českému králi, považují na jedné straně za výsledek logického uvažování, protože mocný a ve světě uznávaný český panovník jim mohl proti Lokýtkovi se stále nejistým postavením poskytnout četné výhody, na druhé straně za doklad diplomatických schopností Mikuláše II. Opavského. Těsné sousedství Opavska se slezskými knížectvími a blízký příbuzenský vztah k ratibořskému vévodovi předurčovaly opavského knížete k tomu, aby jako spojenec českého krále prosazoval v této oblasti lucemburské zájmy. I když to nemohu doložit pramennými materiály, považují za pravděpodobné, že Mikuláš II. vyjednával s hornoslezskými vévody o spojenectví s českým panovníkem už během příprav na krakovské tažení, přičemž není vyloučeno, že se touto otázkou zabýval již dříve. Za doklad toho, že vévoda Mikuláš byl v celé záležitosti zainteresován, považují fakt, že tři ze slezských vévodů odevzdali Janovi Lucemburskému svou zemi do lenní závislosti právě v Opavě. 18. února 1327 zde Boleslav, vévoda opolský a falkenberský, a Kazimír, vévoda těšínský, vyznali, že jsou many českého krále.¹¹² O den později učinil stejné prohlášení kozelský vévoda Vladislav.¹¹³ Ještě do konce roku 1327 se leníky českého krále stali také vévodové osvětimský, zátorský, ratiboř-

ský a vratislavský,¹¹⁴ přičemž Jindřich VI. Vratislavský, nemaje mužského dědice, odkázal po své smrti Vratislavsko Českému království. Těmito akty získala uvedená slezská knížectví vůči českému státu stejné právní postavení jaké mělo i opavské vévodství.

O vlastní zeměpanské činnosti Mikuláše II. na Opavsku v roce 1327 můžeme říci tolik, že za opětovné vybírání berně udělil opavským kupcům privilegium, jenž ve městě povolovalo existenci 26 kupeckých komor zabývajících se obchodem se sukem, a stanovilo, že ve vzdálenosti jedné míle kolem města se nesmí nikdo, kdo nepřísluší k některé z uvedených komor, obdobnou činností zabývat.¹¹⁵ Tento příklad mílového práva je zároveň ukázkou snahy panovníka mít obchod, ze kterého plynuly i jemu zisky ve formě nejrůznějších poplatků a daní, pod vlastní kontrolou.

V následujících létech nemáme o opavském vévodovi mnoho zpráv. Několik listin z let 1329–1334 potvrzujících různé platy,¹¹⁶ dary¹¹⁷ a hodnoty¹¹⁸ dosvědčuje, že Mikuláš pobýval ve své zemi a staral se o její rozkvět. Dbal rovněž o rozmnožování majetku církve, která mu mohla v budoucnosti v případě potřeby poskytnout finanční půjčky. Tak např. udělil podací při kostele sv. Martina v Krnově řádu německých rytířů¹¹⁹ a velehradskému klášteru potvrdil dva lány v Šukovicích.¹²⁰

O tom, zda v uvedeném období pobýval Mikuláš II. také v blízkosti krále Jana, nemáme žádných zpráv. S určitostí můžeme říci až to, že se roku 1335 zúčastnil Janova tažení do říše.¹²¹

Jedním z důležitých mezníků v životě Mikuláše II. byla smrt jeho švagra Leška Ratibořského v roce 1336. Vévoda Lešek zemřel bez mužských potomků, což vedlo k řadě sporů stran jeho knížectví. Nárok na ně si podle polského dynastického práva, které zaručovalo nárok na dědictví i mužským potomkům z vedlejší větve rodu, dělali Leškovi piastovští příbuzní. Své zájmy hájil také opavský vévoda, který jako manžel Leškovy sestry Anny požadoval, aby bylo o Ratibořsku rozhodnuto dle práva německého.¹²² Celá záležitost byla velmi choulostivá, protože král Jan, který měl v dané otázce poslední slovo, proti sobě nechtěl popudit ani slezská knížata, ani opavského vévodu, jemuž vděčil za četné prokázané služby.

Janovo konečné rozhodnutí ve věci Ratibořska padlo počátkem ledna 1337 ve Vratislavi ve prospěch Mikuláše II., kterému bylo ratibořské knížectví uděleno v léno, i když nepatrně zmenšené o Kozlí a Glivici, které připadly Vladislavu Kozelskému.¹²³ Současně se listinou vydanou 14. ledna Jan Lucemburský zavázal, že bude vévodu Mikuláše podporovat v držbě jeho nového údělu proti komukoliv.¹²⁴ Můžeme říci, že Jan tímto způsobem ocenil Mikulášovy dosavadní zásluhy a zároveň se pojistil pro případ, že by některý další z jeho slezských leníků zemřel bez mužského dědice. V tom případě by již dle „vzoru“ z roku

1337 nebylo pochyb o tom, zda se má ve věci uvolněného léna postupovat dle polského, či dle německého práva.

Ve stejné době, kdy Mikuláš II. získal ratibořské vévodství, bylo od Opavska odtrženo Prudnicko, které král Jan prodal Boleslavovi, vévodovi opolskému a falkenberskému.¹²⁵

Nabytím Ratibořska se postavení opavského vévody podstatně zlepšilo. Jako vlastník dvou údělů byl mnohem lépe ekonomicky zajištěn, mohl vést rozsáhlejší dvůr, což jistě vyhovovalo jeho rytířské mentalitě, a dovolit si finančně vydržovat větší vojenskou družinu. Získání tohoto území ale na druhé straně znamenalo další oddalování Opavska od Moravy, které započalo již roku 1318 udělením tohoto území v samostatné léno, a jeho přidružení se k slezským knížectvím, se kterými byla srovnatelná jeho rozloha i lenní závislost na českém králi. Mikuláš začal používat titul „*dei gratia Oppaviensis et Rathiboriensis terrarum dux*“.¹²⁶ V budoucnosti se stále častěji stávalo, že se opavští vévodové uváděli mezi slezskými knížaty. Z pozice svého nového titulu musel vévoda častěji pobývat v Ratibořsku, aby se zde osobně podílel na vykonávání zeměpanské správy.¹²⁷

Na slezskou orientaci Mikuláše II. můžeme usuzovat také z jeho sňatkové politiky. Mikulášova nejstarší dcera Eufemie byla ve třicátých letech provdána za Semovita III. Mazovského a rovněž všechny tři Mikulášovy manželky pocházely ze Slezska: díky již zmiňované Anně Ratibořské získal Ratibořsko, podruhé se oženil někdy kolem roku 1340 s Hedvikou Olešnickou a jeho třetí žena Jitka byla dcerou falkenberského vévody Boleslava.¹²⁸ Také Mikulášovým synům byly vybrány manželky ve Slezsku: Janovi Anna Hlohovská, Přemkovi Kateřina Münsterberská. Když vezmeme v úvahu, že sňatková politika ve středověku nebyla jen záležitostí citů a majetku, ale také prostředkem k získávání spojenců pro případné konflikty, vybudoval si Mikuláš II. dosti rozsáhlou mocenskou základnu.

Ve druhé polovině ledna opustil král Jan Vratislav, aby táhl na Litvu bojovat proti pohanům. V českém vojsku se nacházela řada Janových leníků, kteří se účastnili také jednání ve Vratislavi.¹²⁹ Mikuláš II. mezi nimi nebyl,¹³⁰ protože již 17. února 1337 prodal v Ratiboři dominikánkám tamějšího kláštera opavskou ves Suchou Pštinu za 300 kop pražských grošů.¹³¹ Toto jednání vybízí k otázce, zda udělení ratibořského léna Mikuláši II. nebylo ze strany krále Jana pouze projevem vděčnosti za již prokázané služby, ale také díkem za pohotově poskytnuté peníze (možná pouze formou půjčky), které Jan na pruskou výpravu jistě potřeboval.

O dalším Mikulášově pobytu na Ratibořsku, kam byl čas od času volán vladařskými povinnostmi, svědčí listina vydaná 21. září 1338 v Ratiboři opět pro tamější dominikánský klášter.¹³²

Doposud vždy dobré vztahy mezi českým králem Janem a opavsko-ratibořským vévodou Mikulášem byly narušeny někdy počátkem roku 1339. Příčiny tohoto sporu jsou dost nejasné, můžeme se tedy pouze dohadovat, co bylo podnětem vzniklé roztržky. Jako jedna z možných příčin dané situace se uvádí nevraživost hornoslezských Piastovců vůči Mikuláši II. poté, co mu král Jan udělil v léno Ratibořsko. Dalším důvodem rozchodu českého krále a opavsko-ratibořského vévody mohly být stížnosti opavských stavů na neúměrné a protiprávní finanční požadavky jejich zeměpána. Do třetice se dá uvažovat o tom, že v době určitého napětí mezi Janem Lucemburským a jeho synem Karlem, ke kterému došlo pro rozdílné názory na způsob vlády v Českém království, se Mikuláš II. postavil na stranu Karla, čímž proti sobě popudil doposud přátelsky nakloněného seniora.¹³³ Protože se tři právě uvedené možné důvody nevraživosti vzájemně nevylučují, domnívám se, že daný stav byl výsledkem působení všech těchto faktorů, což se pokusím v následujících řádcích doložit.

Pro první možný podnět sporu, tedy pro nevraživost hornoslezských Piastovců, nemám žádný přímý doklad. Zdá se mi však být logické, že se piastovská knížata okamžitě nesmířila s udělením jednoho ze slezských knížectví

Mikuláši II., což znamenalo nedodržení jejich tradičních dynastických principů nástupnictví a mohlo být v budoucnosti příčinou porušení mocenské rovnováhy v této oblasti, a že se snažila daný stav ještě zvrátit, a to např. osočováním Mikuláše u krále Jana, zvláště pak poukazováním na jeho mocichtivost. Příležitostí k tomu měla dostatek, protože od 14. ledna 1337 až do roku 1339 nemáme žádné zprávy o tom, že by se vévoda Mikuláš pohyboval v Janově blízkosti. V době, kdy český král přišel o jedno oko,¹³⁴ v důsledku čehož byl velmi náladový, se mohlo stát, že podlehl mstivým našeptavačům.

Pro druhý důvod zmiňovaného nepřátelství máme i pramenné informace. Již dříve jsem několikrát uváděla, že Mikuláš uděloval stavům své země za poskytnutí mimořádné berně četná privilegia a že se v letech 1318 a 1323 zavázal vybírat berni jen tehdy, bude-li tato vybírána také českým králem. Porušoval-li daná ustanovení dříve, nemůžeme vyloučit, že se tak nedělo i ve třicátých letech, zvláště když víme, že 8. července 1339 vydal Mikuláš v Olomouci listinu, kterou opavským stavům opět potvrdil privilegia z roku 1318 s dodatkem, že v případě nedodržování zemských práv ze strany vévody se mohou stavové Opavska obrátit s žádostí o spravedlnost na samotného krále.¹³⁵

Reálný základ sporu Jana a Mikuláše by měla i domněnka o vévodově podpoře Karla v jeho roztržce s otcem. Přihlédneme-li ke slově Karlova vlastního životopisu (*Vita Caroli*) „... Deinde pater meus processit versus Moraviam volens destruere Nicolaum, ducem Opavie et Ratiuarie quem patri meo vix reconci-

liavi...“,¹³⁶ mohli bychom uvažovat, že tato Karlova intervence v Mikulášův prospěch byla odplatou za vévodovu podporu v lucemburské rodinné při.

Situace asi byla opravdu vážná a “chvíli se zdálo, že se král sotva zdrží od pokusu Mikuláše z jeho země vůbec vytlačit“.¹³⁷ Po Karlově zásahu se celá záležitost sice urovnala, ale Mikuláš II. musel králi vydat Cukmantl s hradem Edelštejnem,¹³⁸ Hermanovice a Arnoltovice.¹³⁹

Další léta ubíhala opět klidně. Vévoda Mikuláš pobýval střídavě na Opavsku¹⁴⁰ a Ratibořsku.¹⁴¹ Zavítal také do Prahy, kde např. 13. července 1341 zpečetil jako jeden z nejvýznamnějších svědků listinu o přátelství mezi polským králem Kazimírem,¹⁴² českým králem Janem a moravským markrabětem Karlem.¹⁴³ V první polovině roku 1342 odjel jako člen Karlovy družiny do Polska. Tady spolu s Bolkem Břežským, Bolkem Falkenberským, Bolkem Opolským, Vladislavem Kozelským, Kazimírem Těšínským, Semovitem Glivickým a konšely města Vratislavi složil v červenci opětovný slib věrnosti českému králi a jeho potomkům.¹⁴⁴

O tři roky později měl Jan Lucemburský možnost dokázat, že je jako senior schopen poskytnout svému vazalovi včasnou pomoc proti jakémukoli nepříteli. V červnu 1345 byl totiž vévoda Mikuláš napaden ve svém ratibořském údělu polským králem Kazimírem, jež byl právě spolu s císařem Ludvíkem Bavorcem, uherským králem Ludvíkem, míšeňským markrabětem Bedřichem a svídnickým vévodou Bolkem ve válce proti Lucemburkům. Mikuláš požádal krále Jana o vojenskou pomoc, které se mu skutečně dostalo. Polské vojsko bylo z ratibořského území vyhnáno a brzy na to byly, i zásluhou papeže Klimenta VI., urovnány také česko-polské vztahy.¹⁴⁵

Zimu roku 1346 strávil Mikuláš II. v Opavě. Svědčí o tom listina z 15. února, kterou vévoda potvrzuje Zbyňkovi z Tvorkova svou vesnici Odru.¹⁴⁶

Z hlediska české politiky byl rok 1346 velmi úspěšný. Moravský markrabě Karel byl za podpory papeže Klimenta VI. 11. července zvolen proti Ludvíku Bavorovi hlavou římsko-německé říše.¹⁴⁷ Ačkoliv J. Šusta nesouhlasí se zprávou Beneše Krabice z Weitmile,¹⁴⁸ že zakrátko po provedení volby byli vysláni do Avignonu pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic a opavsko-ratibořský vévoda Mikuláš, můžeme z ní usuzovat alespoň na to, že Mikuláš II. jako vazal českého krále doprovázel Lucemburky na jejich cestě za římsko-německou královskou korunou a že se tedy také zúčastnil bitvy u Kresčaku, ve které český král Jan Lucemburský padl. Věrný leník tak možná stál při svém králi až do jeho posledních dnů, čímž by dal opětovně najevo, že zájmy lucemburské dynastie považuje i za své vlastní.

Nástupem Karla na český trůn spojenectví Lucemburků a opavského vévody neskončilo, naopak se ještě prohloubilo, což by mohlo rovněž nepřímo potvrdit

hypotézu o dřívější vzájemné podpoře obou mužů. I nadále Mikuláš II. pečetil jako jeden z předních svědků významné státnické dokumenty, nadále se pohyboval v blízkosti českého krále během jeho válečných a diplomatických výprav. 26. listopadu 1346 sice potvrdil v Opavě měšťanu Haukovi řečenému Čech koupi dvora v Kylešovicích,¹⁴⁹ ale už v únoru 1347 doprovázel Karla spolu s Vilémem z Landštejna, Buškem z Velhartic a dalšími českými pány přes rakouské území a Korutany do Tridentu, odkud se Karel snažil vyřešit otázku Tyrolska.

Jako leník českého krále se Mikuláš zúčastnil Karlovy korunovace v Praze 2. září 1347, když si den před tím spolu s dalšími pány Českého království vymohl na Karlovi jako na králi římsko-německém majestát, dle nějž měli být budoucí čeští králové korunováni pražským arcibiskupem.¹⁵⁰

Když záhy po pražské korunovaci opustil král Karel Čechy a odjedl do říše, aby se s konečnou platností vypořádal se svým protihráčem na římsko-německém trůnu Ludvíkem Bavorem, Mikuláš v jeho doprovodu nesměl chybět.¹⁵¹ Ludvík však nečekaně 11. října 1347 zemřel, když byl na lovu medvědů raněn mrtvicí.

Roku 1348 se s definitivní platností vyřešil státoprávní poměr Opavska k zemím Koruny české. Stalo se tak během dubnového dvorského sjezdu v Praze, kdy listinou vydanou 7. tohoto měsíce¹⁵² prohlásil Karel jako král římský a český olomoucké biskupství, moravské markrabství a opavské vévodství za bezprostřední léna Koruny české.¹⁵³ Listina byla vydána na základě žádosti olomouckého biskupa, Karlova mladšího bratra Jana Jindřicha a opavského vévody, jenž se ve svých nárocích na Opavsko odvolával na listinu Přemysla Otakara II., kterou mělo být opavské knížectví zřízeno.¹⁵⁴ Jakýmsi doplněním majestátu ze 7. dubna 1348 je listina vydaná 26. prosince 1349, kterou je Janu Jindřichovi uděleno v léno markrabství moravské s výslovným vyloučením olomouckého biskupství a opavského vévodství.¹⁵⁵

Další zprávy o Mikulášově činnosti na Opavsku a v Ratibořsku máme z 3. února 1349, kdy v Hlubčicích potvrdil řádu johanitů jejich privilegia,¹⁵⁶ a z 25. září, kdy špitálu sv. Mikuláše v Opavě rovněž potvrdil dvanáct hřiven, které mu daroval Petr, pán na Landeku.¹⁵⁷

Těsný vztah opavských Přemyslovců s dynastií Lucemburků byl ještě upevněn sňatkem moravského markraběte Jana Jindřicha s Markétou, dcerou Mikuláše II. Opavsko-ratibořského, k němuž došlo někdy v první polovině roku 1350.¹⁵⁸

Téhož roku se Mikuláš II. stal kladským hejtmanem,¹⁵⁹ což lze považovat za jedno z dalších ocenění jeho dosavadních zásluh. Vzhledem k době udělení hejtmanství (srpen 1350) se ale domnívám, že šlo spíše o projev díky za pomoc v dosti choulostivé záležitosti, která se odehrála v únoru 1350 v Budyšíně.

Karel IV. měl v této době zájem na urovnání vztahů s Ludvíkem Bavorem, synem někdejšího římsko-německého krále, což bylo podmíněno udělením braniborského markrabství právě zmiňovanému Ludvíkovi a jeho bratrům. Braniborská marka však byla v rukou falešného markraběte Waldemara,¹⁶⁰ kterého dosadil na podzim roku 1348 právě Karel IV., protože potřeboval jeho kurfiřtský hlas. Nyní byl falešný Waldemar na obtíž a Karel IV. musel vynaložit všechny svůj diplomatický um, aby tohoto muže odstranil, aniž by při tom poškodil své vlastní zájmy. Proto povolal do Budyšína dvanáct významných šlechticů, mezi nimi i opavsko-ratibořského vévodu, aby pod vedením Ruprechta st. Falckého uznali či popřeli Waldemarovu totožnost. Jednání svolané komise bylo pouze formální, protože nikdo ze zúčastněných nebyl současníkem skutečného Waldemara. Mikulášova účast v této neseriózní záležitosti mohla tedy být, dle mého názoru, odměněna právě udělením kladského hejtmanství.

Své diplomatické schopnosti měl Mikuláš II. možnost prokázat roku 1350 ještě jednou, když byl spolu s pražským arcibiskupem Arnoštem vyslán do Avignonu, aby zde projednali podmínky Karlovy císařské korunovace v Římě. Papež

Kliment VI. neměl na této korunovaci velký zájem, protože Karel IV. se neprojevoval jako horlivý zástánce zájmů katolické církve, jakým se zdál být před svým zvolením římsko-německým králem roku 1346, ale nemohl ji přímo odmítnout. Proto odeslal 1. února 1351 české poselstvo zpět do vlasti s tím, že není pro jednání dostatečně vybaveno plnými mocemi. Zároveň však žádal, aby k němu bylo vysláno poselstvo nové, se kterým bude jednat za účasti představitelů italských komun o velikonocích.¹⁶¹

K římské jízdě Karla IV. došlo teprve v roce 1355 a Mikuláš Opavsko-ratibořský se jí rovněž zúčastnil, jak o tom svědčí jeho jméno uváděné mezi členy Karlova doprovodu.¹⁶²

Pro svůj vysoký věk se Mikuláš II. stále častěji zdržoval na svém opavském nebo ratibořském údělu, kde potvrdil čené nadace¹⁶³ a udělil řadu výsad.¹⁶⁴ Svě místo po boku českého krále přenechával stále častěji nejstaršímu synu Janovi.¹⁶⁵ V šedesátých letech starostlivě pečoval o klášter klarisek v Opavě, kam se uchýlila jeho dcera Anna.¹⁶⁶ O jeho vlivu na císaře Karla a diplomatickém nadání se vědělo i v cizině, Mikuláš II. byl nadále považován za jednoho z předních rádců českého krále a římského císaře, o čemž svědčí skutečnost, že se na něj, jako i na další významné šlechtice (např. pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi, Bolka II. Svídnického), v roce 1363 obrátil s žádostí o intervenci u Karla IV. v nám neznámé záležitosti papežský legát.¹⁶⁷

O dva roky později, roku 1365, opavsko-ratibořský vévoda Mikuláš zemřel a tím se uzavřela jedna z kapitol dějin Opavska. Během svého dlouhého života

získal Mikuláš nejen rozsáhlé panství, když jako první, a zároveň poslední, opavský Přemyslovec soustředil ve svých rukou současně Opavsko i Ratibořsko, ale vybudoval si také silnou pozici na dvorech Jana Lucemburského a Karla IV. a stal se tak nepostradatelným při řešení řady vojenských i státnických problémů. Ze tří manželství po sobě zanechal pět dcer¹⁶⁸ a čtyři syny, kteří rozdělením si otcova dědictví oslabili své vlastní ekonomické a postupně i politické pozice a započali tak proces pozvolného úpadku jak opavského, tak ratibořského vévodství.

POZNÁMKY:

1. Zahrmnovalo Korutany, Štýrsko a rakouské země.
2. Po určitém váhání mezi Alfonsem Kastilským a Richardem Cornwallleským se v roce 1257 Přemysl přidal na stranu Alfonsa.
3. Kronika Františka Pražského. In: *Fontes rerum Bohemicarum* (dále jen FRB). Red. Josef Emler. V, s. 143.
4. Z rodu Kuenringů pocházel druhý manžel jedné z Přemyslových nemanželských dcer – právě Anežky.
5. Citováno dle: Novotný, Václav: *České dějiny*. I/4. Praha 1937, s. 97.
6. Na počet dětí Přemysla a Anežky mají kronikáři rozdílné názory: podle Františka Pražského zplodil Přemysl s Anežkou syna Mikuláše a několik dcer (FRB IV, s. 351), Přibík Pulkava uvádí rovněž syna Mikuláše a tři dcery, které se měly provdat za pana ze Strakonic, pana z Vaetemberka a Dürnrholce a za pana Voka z Kravař (FRB IV, s. 144), Petr Žitavský mluví o synu Mikulášovi a dcerách Anežce, provdané za Bavora ze Strakonic, a Elišce, provdané za Vikarda z Polné (FRB IV, s. 11).
7. *Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae et Moraviae* (dále jen RBM). Vyd. Josef Emler. II, s. 102, č. 267.
8. Přemysl Otakar II. byl korunován českým králem až v roce 1261, i když na trůn nastoupil již roku 1253.
9. RBM II, s. 102, č. 268.
10. Tamtéž, s. 102, č. 269.
11. Tamtéž, s. 103, č. 270.
12. Tomek, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy*. I. 2. vyd. Praha 1892, s. 412.
13. Dle Zbraslavské kroniky nelze zjistit, který z domácích biskupů tak učinil. Zbraslavská kronika. In: FRB IV, s. 11–12.
14. Novotný, V.: c. d., s. 102.

15. Dcera mačevského bána Rastislava Michajloviče a Anny Uherské.
16. Anežka byla provdána za Bavora ze Strakonice a po jeho smrti za Jindřicha z Kuenringu, Eliška za Voka z Kravař.
17. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (dále jen CDM) IV, s. 27, č. 22.
18. Opavsko bylo součástí Moravy.
19. Bakala, Jaroslav: Holasická provincie a formování opavského vévodství. Časopis Slezského muzea 18, 1969, s. 16.
20. CDM IV, s. 53–54, č. 43, s. 85–86, č. 54, s. 188, č. 137.
21. Šimon z Kézy: Děje Uhrů. In: Legendy a kroniky koruny uherské. Praha 1988, s. 324.
22. CDM IV, s. 229–230, č. 168, CDM VII, s. 775, dodatek č. 143.
23. CDM IV, s. 254–255, č. 189, s. 259–260, č. 194.
24. Např. CDM IV, s. 254–255, č. 189.
25. Blíže Prasek, Vincenc: Dějiny kraje Holasovského čili Opavského. Opava 1891, s. 90.
26. Nová, oficiální svatební smlouva mezi Závišem a Kunhutou byla uzavřena roku 1284.
27. Włodarski, Bronislaw: Polska i Czechy w drugiej połowie XIII. i początkach XIV. wieku. Lwow 1931, s. 157.
28. Např. privilegium pro město Krnov z roku 1281. CDM IV, s. 265–266, č. 200.
29. RBM II, s. 1019, č. 2345.
30. CDM IV, s. 285–286, č. 217.
31. Václav: CDM IV, s. 300–302, č. 229. Mikuláš: CDM IV, s. 265–266, č. 200, s. 259–260, č. 194.
32. RBM II, s. 567–568, č. 1313.
33. Kapras, Jan: O státoprávních poměrech Opavska. Věstník Matice opavské (dále jen VMO) 14, 1908, s. 41.
34. Tamtéž.
35. Prasek ve svých Dějinách kraje Holasovského čili Opavského mluví o manželce Mikuláše I. jako o Justině (Prasek, V.: c. d., s. 123).
36. Kronika pražského kostela Beneše Krabice z Weitmile. In: Kroniky doby Karla IV.: c. d., s. 176. Naopak R. Dvořák uvádí, že rada vodit spoutaného Záviše po hradech postavších šlechticů pocházela od Rudolfa Habsburského (Dvořák, R.: Dějiny markrabství moravského. Brno 1906, s. 84).
37. Srv. Šusta, J.: České dějiny. II/1. Praha 1935, s. 236.

38. RBM II, s. 628–630, č. 1466.
39. Podobným způsobem byla ještě za života Václava II. získána tato knížectví: 1291 Těšínsko, 1292 Opolsko a Ratibořsko.
40. RBM II, s. 658–659, č. 1530.
41. Dvořák, R.: c. d., s. 86.
42. Z polského tažení v roce 1292 se Mikuláš na Opavsko ještě vrátil, protože zde v následujících letech vydával listiny (např. RBM II, s. 692, č. 1611). Kdy odešel do Polska definitivně, aby se tam ujal svého nového úřadu, nevíme, pouze můžeme konstatovat, že 29. května 1295 již funkci krakovského starosty zastával (Regesten zur Geschichte des Herzogthums Tropau – dále jen KR. Vyd. Franz Kopetzky, s. 48–49, č. 169).
43. CDM V, s. 56, č. 61, s. 84–85, č. 84, s. 87–88, č. 87.
44. Šigut, František: Městský formulář opavský z počátku 14. století. Slezský sborník 60 (20), 1962, s. 391.
45. RBM II, s. 809, č. 1882, s. 810, č. 1883.
46. Přesné datum jeho odvolání neznáme. Stalo se tak nejspíš někdy kolem roku 1303, protože v tomto roce zastával úřad velkopolského starosty Oldřich z Boskovic. Nevíme ovšem, zda se jedná o Mikulášova bezprostředního nástupce. Srv. Wlodarski, B.: c. d., s. 176.
47. Palacký, František: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. II. 10. vyd. Praha 1948, s. 163. Wlodarski ovšem hovoří o této informaci jako o nepodložené (Wlodarski, B.: c. d., s. 193).
48. „... in possessionibus ipsorum tam in terra Moraviae quam Opaviae, silvae in Moraviae et in Opaviae...“. CDM VI, s. 61, č. 88.
49. Prasek, V.: Historická topografie země Opavské. Opava 1889, s. 261.
50. CDM V, s. 209–211, č. 198–199.
51. CDM VI, s. 6, č. 7.
52. Zbradslavská kronika uvádí, že pánové opavského vévodství povstali proti Mikulášovi a vyhnali ho ze země. Zbraslavská kronika. In: FRB IV, s. 178.
53. Prasek, V.: Dějiny kraje Holasovského čili Opavského. Opava 1891, s. 126.
54. Toto tvrzení vzniklo pravděpodobně na základě listiny z roku 1322 (CDM VII, s. 795, č. 177), kterou Jan Lucemburský prodává Vokovi z Kravař Plumlov, jenž kdysi získal od Mikuláše Opavského. Protože zde není blíže specifikováno, zda se jednalo o Mikuláše I. nebo o Mikuláše II., nemůžeme s naprostou jistotou tvrdit, že je Praskova informace o pobytu Mikuláše I. na Plumlově spolehlivá.
55. CDS XVI, s. 155, č. 3092, 3093, s. 157, č. 3097, s. 157–158, č. 3098.

56. Šusta, J.: Dvě knihy českých dějin. I. 2. vyd. Praha 1926, s. 525.
57. Šigut F.: c. d., s. 100–101.
58. Poprvé se tak stalo 24. prosince 1309. CDS XVI, s. 155, č. 3092.
59. RBM III, s. 8–9, č. 23.
60. Tamtéž, s. 9–10, č. 25.
61. CDS XVI, s. 196, č. 3211–3213.
62. Kopetzky, Franz: Geschichte und Genealogie der Přemyslidischen Herzöge Troppau. In: Archiv für österreichische Geschichte 41, 1869, s. 17.
63. Šusta, J.: Dvě knihy českých dějin. II. 2. vyd. Praha 1926, s. 148.
64. Válka, Josef: Dějiny Moravy. I. Brno 1991, s. 83.
65. Do Brna byla svolána celá hotovost markrabství moravského, která byla navíc posílána městskými četami (především z Brna a Jihlavy). Srv. Šusta, J.: c. d., s. 150.
66. CDM VI, s. 383, č. 19.
67. Tamtéž, s. 108–109, č. 136.
68. Prasek, V.: c. d., s. 128.
69. Šusta, J.: c. d., s. 286. O vzájemných vztazích mezi Mikulášem I. a Mikulášem II. nemáme žádné zprávy.
70. Šusta, J.: c. d., s. 286–287.
71. O zásahu Boleslava Lehnického v Čechách blíže viz Šusta, J.: c. d., s. 236.
72. V souvislosti s Plumlovem se naskýtá další hypotéza, že totiž Mikuláš II. své „věrné služby“, které Jan odměnil udělením opavského léna, vykonával až do roku 1318 jako pán Plumlova, což by do jisté míry mohla podpořit skutečnost, že jediná zpráva, kterou o Mikuláši II. až do roku 1318 máme, jej jmenuje mezi vzbouřenou moravskou šlechtou.
73. Tradice pronikání Přemyslovců do polských oblastí je ovšem mnohem starší. Její počátky můžeme hledat ve druhé polovině 10. století, kdy Boleslav I. získal na čas Slezsko, Krakovsko a Malopolsko.
74. Úspěchy Vladislava Lokýtky v Polsku byly stále zřetelnější a zásah proti němu by byl nákladný, na což neměl Jan prostředky. Titul polského krále ovšem užíval nadále.
75. Zbraslavská kronika. In: FRB IV, s. 250. Srv. Šusta, J.: c. d., s. 286. Tento úřad musel Mikuláš vykonávat jen krátce, protože na konci roku 1319 jej již zastával Oldřich Pflug.
76. CDS XVIII, s. 88, č. 3819.
77. Zbraslavská kronika. In: FRB IV, s. 250.

78. Pod vládu Mikuláše II. nespadaly statky olomouckého biskupa roztroušené po Opavsku: slavkovská enkláva u Opavy, Osoblažsko, Kečersko a Ostravsko.
79. CDS XVIII, s. 88, č. 3819.
80. Tamtéž, s. 88–89, č. 3820.
81. Tamtéž, s. 87, bez čísla.
82. Tomek, V. V.: c. d., s. 538.
83. O tom, kde se Mikuláš II. nacházel v době od 19. července 1318 do července 1319, nemáme žádné zprávy. Je možné, že po celou tuto dobu Opavsko nenavštívil a že pobýval i se svou družinou v blízkosti krále Jana.
84. CDS XVIII, s. 126, bez čísla. Dále např. Zbraslavská kronika. In: FRB IV, s. 253, Šusta, J.: c. d., s. 299–300.
85. Zbraslavská kronika. In: FRB IV, s. 253.
86. RBM III, s. 209–210, č. 511.
87. Waldemar pocházel z dynastie Askánců. Po jeho smrti se stal posledním potomkem tohoto významného rodu jeho synovec Jindřich Braniborsko-landsberský, jedenáctiletý, neduživý chlapec.
88. Manžel Anežky, dcery Václava II. a jeho druhé manželky Elišky Rejčky.
89. Dle Šusty nelze s přesností určit, zda se jednalo o Oelsnitzi na Labi poblíž Grossenheinu nebo vesnici Langenöls na rozhraní Javorska a Zhořelecka. Srv. Šusta, J.: c. d., s. 308.
90. CDS XVIII, s. 262, č. 4395.
91. Výprava pokračovala do Dolní Lužice, kde však narazila na odpor dalších uchazečů o toto území, zejména magdeburského arcibiskupa a Rudolfa, vévodu sasko-wittenberského, a skončila nezdarem.
92. CDM VI, s. 122–123, č. 156.
93. Tamtéž, s. 154–155, č. 206.
94. Tamtéž, s. 179–180, č. 241.
95. Tamtéž, s. 180–181, č. 242.
96. CDS XVIII, s. 262, č. 4395.
97. První ženou Jindřicha Korutanského byla Anna, starší sestra sestry Janovy manželky Elišky. Zemřela 3. září 1313.
98. CDM VI, s. 200–202, č. 264.
99. Kapras, J.: c. d., s. 44.
100. Prasek, V.: Kníže Mikuláš II. 1318–1365. VMO 24, 1918, s. 51.
101. Tamtéž.

102. Až do roku 1333 byl Jan Lucemburský také markrabětem moravským.
103. Mikuláš II. by musel skládat případnému markraběti moravskému Janu Jindřichovi novou vazalskou přísahu. Lenní slib z roku 1318 byl skládán do rukou Jana Lucemburského jako krále českého a polského a hraběte lucemburského, nikoliv však markraběte moravského.
104. Listina vydaná 20. listopadu. CDM VI, s. 393–394, č. 26.
105. Když pak roku 1333 proběhla nová jednání v Meranu ve věci splácení dlužného obvěnění Jana Jindřicha, Mikuláš II. Opavský se již mezi svědky nevyskytoval. Srv. Spěvák, Jiří: Meránské úmluvy z roku 1333 a jejich předpoklady. Československý časopis historický 16, 1968, s. 157.
106. CDM VII, s. 852, č. 251.
107. Šusta, J.: České dějiny. II/3. Praha 1946, s. 275. Obdobné listiny pro Jana vydali 18. srpna 1328 Oldřich I., lantkrabě z Leuchtenberka (RBM III, s. 577, č. 1479), a Ota, falckrabě rýnský (RBM III, s. 584, č. 1494).
108. CDM VII, s. 830, č. 231.
109. CDS XVIII, s. 262, bez čísla.
110. Jednalo se o knížectví bytomské, těšínské, opolské a ratibořské.
111. Roku 1320 byl v Hnězdně korunován polským králem.
112. RBM III, s. 498, č. 1276 a 1275.
113. Tamtéž, s. 500, č. 1279.
114. Tamtéž, s. 500–501, č. 1280, s. 501, č. 1281, s. 501–502, č. 1283, s. 509, č. 1302.
115. CDS XXII, s. 2, č. 4604.
116. Tamtéž, s. 126, č. 5035.
117. Tamtéž, s. 122, č. 5023.
118. Tamtéž, s. 175, č. 5185.
119. CDS XXIX, s. 22, č. 5335. Prasek považuje tuto listinu za falzum. Srv. Prasek, V.: c. d., s. 54.
120. CDS XXIX, s. 22, č. 5336.
121. Je uveden jako jeden ze svědků na listině ze 16. září, kterou Jan Lucemburský uzavřel příměří s římsko-německým králem Ludvíkem. Toto příměří mělo trvat do 24. června 1336. CDM VII, s. 64, č. 84.
122. Srv. Šusta, J.: c. d., s. 241.
123. KR, s. 68–69, č. 249.
124. Tamtéž, s. 69, č. 250.
125. CDS VI, s. 178, č. 1025.

126. Např. CDS XXIX, s. 140–141, č. 5839, CDS XXX, s. 37, č. 6152, s. 177, č. 6637.
127. Např. CDS XXIX, s. 140–141, č. 5839, CDS XXX, s. 37, č. 6152.
128. K tomuto sňatku musel papež pro blízký příbuzenský vztah udělit dispens. Stalo se tak na přímlovu Karla IV. a Ludvíka Uherského. KR, s. 88–89, č. 330.
129. Patřili k nim např. Vladislav Bytomský a Václav, syn Janova švagra Boleslava Lehnického.
130. Příčinou nepřítomnosti věrného vazala na Janově pruském tažení byla pravděpodobně snaha zajistit si okamžitou osobní přítomností právě nabytý ratibořský úděl proti případným projevům nepřátelství ze strany slezských Piastovců.
131. CDS XXIX, s. 140–141, č. 5839.
132. CDS XXX, s. 37, č. 6152.
133. Prasek, V.: c. d., s. 57. Srv. Šusta, J.: c. d., s. 314.
134. Po návratu z již zmiňovaného pruského tažení se prudce zhoršila Janova oční choroba a po zásahu lékaře Jan zcela oslepl na jedno oko.
135. CDM VII, s. 176–177, č. 243.
136. Vita Caroli. In: FRB III, s. 361.
137. Šusta, J.: c. d., s. 314. Tato pohružka se patrně netýkala Opavska, ale jen Ratibořska, protože 9. července 1339 udělil Jan Mikulášovi ratibořské vévodství opět v léno (CDS VI, s. 187, č. 1035). Uvedený fakt by tak mohl rovněž dokládat domněnku, že hornoslezští vévodové, chtějíc Mikuláše připravit o Ratibořsko, se svou nevraživostí vůči opavskému vévodovi byli jednou z příčin nepřátelství mezi Janem a Mikulášem.
138. Ztráta tohoto území byla pro Opavsko jistě citlivá, protože se zde nacházely doly na zlato. Zásahem Karla IV. z roku 1361 byla odtržená oblast opět připojena k opavskému vévodství (CDS VI, s. 184, č. 1047).
139. CDM VII, s. 177–178, č. 244.
140. Např. KR, s. 73, č. 262, s. 74, č. 264.
141. Např. tamtéž, s. 72–73, č. 260, s. 75–76, č. 270.
142. Na základě trenčínských a višegrádských jednání se Jan Lucemburský a jeho syn Karel zřekli titulu polského krále ve prospěch Kazimíra, syna Vladislava Lokýtky, za což jim byla ponechána slezská oblast.
143. CDM VII, s. 238–240, č. 333.
144. RBM IV, s. 465, č. 1149.
145. Srv. Češi a Poláci v minulosti. Red. Josef Macůrek. Praha 1964, s. 97–98.

146. CDS VI, s. 15, č. 876.
147. Z kurfiřtů se volby zúčastnili arcibiskupové kolínský, mohučský a trevírský, český král Jan a saský vévoda Rudolf.
148. Šusta, J.: České dějiny. II/4. Praha 1948, s. 9. Srv. Kronika pražského kostela Beneše Krabice z Weitmile. In: FRB IV, s. 513. Podle Šustova názoru bylo toto poselstvo vysláno až po 9. říjnu a Mikuláš Opavsko-ratibořský v něm nebyl.
149. CDM VII, s. 505–506, č. 685.
150. Archivum Coronae regni Bohemiae (dále jen Archiv). Vyd. Václav Hrubý. II., s. 8–12, č. 9.
151. 21. listopadu byl v Norimberku svědkem při sestavení zakládací listiny pražského slovanského kláštera (CDM VII, s. 544, č. 739) a v lednu 1348 byl jmenován mezi ručiteli finančních závazků Karla IV. Balduinu Trevírskému, kterému byla na dobu Karlovy nepřítomnosti svěřena vláda v říši (srv. Šusta, J.: c. d., s. 49–52).
152. V tento den vydal Karel celkem 14 listin, mimo jiné i zakládací listinu pražské univerzity. Archiv II, s. 39–69, č. 49–62.
153. „... episcopatum Olomucensem, marchionatum Moravie et ducatum Oppavie ad iurisdictionem et directum dominium regum et corone regni Boemie iure spectare...“. Archiv II, s. 59–62, č. 60.
154. Už Jan Kapras upozornil na to, že tato listina musela být falzem, protože se na ni Mikuláš I. ve svých sporech o Opavsko s Václavem II. nikdy neodvolal a nemluvilo se o ní ani roku 1318, kdy bylo opavské vévodství uděleno Mikuláši II. v léno. Srv. Kapras, J.: c. d., s. 46.
155. Archiv II, s. 142–154, č. 124.
156. KR, s. 80, č. 289. Bližší specifikace těchto privilegií zde není uvedena.
157. CDM VII, s. 670–671, č. 960.
158. Pro blízký příbuzenský vztah musel papež udělit tomuto svazku dispens (KR, s. 82, č. 298). Z manželství se narodili synové Jošt, Prokop a Jan Soběslav a dcery Anna a Alžběta.
159. KR, s. 82, č. 299.
160. Skutečný Waldemar zemřel 14. srpna 1319 a Mikuláš II. se podílel na dobývání části jeho území.
161. Srv. Šusta, J.: c. d., s. 312–313.
162. Např. KR, s. 84–85, č. 309–311.
163. Např. KR, s. 82, č. 301, s. 83, č. 304, s. 84, č. 306, s. 90, č. 335.
164. Např. KR, s. 87, č. 322 a 323.

165. Např. KR, s. 88–89, č. 327–329, 322, 333. Srv. Kavka, František: Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). I. Praha 1993, s. 26, 45, 77, 99 atd.
166. Dokládají to např. tyto různé listiny: Opavský listář I. Vyd. F. Šigut. Opava 1961, s. 8–9, č. 1, s. 10–12, č. 3. Dále např. CDM IX, s. 202, č. 274, s. 275, č. 368.
167. Srv. Kavka, F.: c. d., s. 179.
168. Markéta, manželka moravského markraběte Jana Jindřicha, zemřela již v roce 1363.

ZUSAMMENFASSUNG

DYNASTEANFÄNGE DER PRZEMYSLIDEN VON TROPPAU UND IHRE VERBINDUNGEN ZUR POLITIK DER BÖHMISCHEN KÖNIGE

Jana Konvičná

Am Anfang der 60er Jahre des 13. Jhs. war der böhmische König Przemysl Otakar II. auf dem Gipfel seiner Macht. Bei der Entwicklung seiner erfolgreichen Innen- und Außenpolitik stand ihm im Wege nur ein dynastisches Hindernis – aus der Ehe mit der viel älteren Markéta von Babenberg hatte Przemysl keinen Thronerben. Deshalb ersuchte er den Papst Alexander IV. um die Legitimierung seiner Kinder, die in der Beziehung mit Markétas Hofdame Anežka von Kuenring, Palcéřik genannt, geboren wurden (einige Historiker, z. B. Beda Dudík, halten sie für Przemysls Tochter). Der Papst gewährte den Wunsch von Przemysl und stellte am 6. Oktober 1260 Urkunden aus, die die Kinder von Przemysl und Anežka (den Sohn Nikolaus und zwei Töchter) dazu berechtigen, alle Würden zu erwerben, jedoch ohne Anspruch auf den böhmischen Königsthron (Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae et Moraviae. Band II, Seite 102–103, Nummer 268–270).

Auch nach der zweiten Eheschließung – in zweiter Ehe verheiratet mit Kunhuta, der Enkelin des ungarischen Königs Bela IV., blieben die Przemysls unehelichen Kinder am königlichen Hofe. In der Urkunde vom 1269 wird Nikolaus zum ersten Mal als „dominus Opavie“ bezeichnet (Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Band IV, Seite 27, Nummer 22). Nach der Schlacht auf Moravské pole, wo er in ungarische Gefangenschaft geriet, schwiegen historische Quellen eine Zeit über ihn. In Erscheinung trat er wieder um 1281, und zwar in Land Troppau; er begann den Titel „dux Opavie“ zu nutzen, auf den er keinen Rechtsanspruch hatte. Er geriet auch in Streit mit Kunhuta,

der Witwe des Königs, der noch zu Lebzeiten des Przemysl Otakar II. Mitgiftgüter in Herzogtum Troppau zugesprochen wurden. Vor allem Závěš von Falkenštejn hetzte Kunhuta gegen Nikolaus auf, denn er sah in Nikolaus – dem Erben des königlichen Blutes – einen Rivalen im Kampf um Macht im Königreich, dessen König ein Kind war, noch dazu in Gefangenschaft.

Auch wenn sich Nikolaus anfänglich keinen dauerhaften Sitz aufbaute und nicht das ganze Land Troppau beherrschte, verteidigte er dort die königliche Macht bis ins 1283. In diesen Jahr kam König Wenzel II. nach Böhmen zurück und übernahm Land Troppau unter seine direkte Verwaltung, als einen Teil der Markgrafschaft Mähren. So herrschten dort eine Zeit Wenzel und Nikolaus nebeneinander. Die Situation beruhigte sich erst 1284, als Wenzel mit Nikolaus eine Vereinbarung hinsichtlich des Landes Troppau für drei Jahre traf. Das endgültige Urteil betreffs dieses Gebietes sollte erst der römisch-deutsche-König Rudolf von Habsburg sprechen.

Nikolaus von Troppau beteiligte sich am Durchsetzen der Politik von Wenzel II. in Schlesien und Polen, wohin er sich um 1295 als ein Beamter des Königs begab. So gelangte Herzogtum Troppau unter die direkte Herrschaft des böhmischen Königs.

Nikolaus I. kehrte noch 1306 vorübergehend ins Land Troppau zurück, danach zog er, laut Vincenc Prasek, auf Plumlov und später nach Brno, wo er auch 1318 starb (Prasek, Vincenc: Dějiny kraje Holasovského čili Opavského. Opava 1891).

Nachdem Nikolaus I. von Troppau Land Troppau verließ, ist die Entwicklung dieses Territoriums unklar. Den Titel Herzog von Troppau nutzte Boleslav von Lehnice, der ihn als Pfand für die Mitgift seiner Ehefrau Markéta, der Tochter von Wenzel II., beschlagnahmte. Diesen Titel trugen auch seine Brüder Jindřich und Vladislav. Ihre eigene landesfürstliche Verwaltung beweist jedoch nur eine Urkunde vom 1311 (Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae et Moraviae. Band III., Seite 8 – 9, Nummer 23). Die Situation löste Johann von Luxemburg, der 1310 König von Böhmen wurde. Johann erkannte die Ansprüche des Boleslav von Lehnice an; aber schon 1311 löste er Herzogtum Troppau ein und gab es wieder der Markgrafschaft Mähren zurück.

Am 3. Juli 1318 erhielt Nikolaus II., der Sohn des Nikolaus I., Land Troppau zum selbständigen Lehen durch Johann von Luxemburg (Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Band VI, Seite 108, Nummer 136). Damit begann der Trennungsprozeß des Landes Troppau von Mähren und seine Angliederung ans schlesische Gebiet. Nikolaus II. wurde einer der wichtigsten Berater des Johann von Luxemburg und später auch Karls IV., er war bei einer Reihe ihrer diplomatischen und militärischen Aktivitäten anwesend. Ak-

tivlnahm er an der Durchsetzung von Interessen der Luxemöurger teil, vor allem im schlesischen Gebiet. 1337 vergrößerte Nikolaus II. seine Geschlechtsbesitzung um Land Rathiborzitz, das ihm Johann nach dem Tod des Lešek von Rathiborzitz, des Schwagers von Nikolaus II., zusprach. Mit dem Tod des Nikolaus II. im Jahr 1365 endete die Zeit des wirtschaftlichen und politischen Aufschwungs der Troppauer Przemysliden.

SEZNAMY DVOŘANŮ CÍSAŘE RUDOLFA II. Z LET 1580, 1584 A 1589. EDICE.

Jaroslava Hausenblasová

ÚVOD

Předkládaná práce je součástí široce koncipovaného programu, jehož cílem je systematický výzkum dějin umění a kultury v období vlády císaře Rudolfa II., který byl v r. 1990 zahájen v Ústavu dějin umění AV ČR ve spolupráci s Kunsthistorisches Museum ve Vídni. Projekt navázal na dřívější pracovní úkoly členů tohoto ústavu, které svými počátky sahají do šedesátých let.¹ Důležitou součástí programu je průzkum našich i zahraničních archivů, transkripce vybraných písemných pramenů a konečně vydání těch písemností, které mohou svým obsahem významně obohatit další bádání na poli rudolfinského umění.

Cílem této edice je zpřístupnění dosud neznámých pramenů k dějinám a skladbě dvora císaře Rudolfa II., tzv. hofštátů, tj. seznamů všech osob, které měly u císařského dvora v době, kdy byly sepsány, svoje postavení, definované určitým úřadem. Funkce u dvora byla buď reprezentační, nebo správní, nebo její nositel svým výkonem uspokojoval osobní potřeby panovníka či zabezpečoval provoz dvora. O struktuře císařského dvora, který měl v období vlády Rudolfa II. již svou pevnou podobu se dozvídáme právě ze seznamů, které se nám z té doby zachovaly.²

Dosud byly známy celkem tři jmenné seznamy osob rudolfinského dvora. Prvním z nich je seznam z roku 1576, který uvádí kromě všech funkcí a k nim náležejících jmen dvořanů také jejich měsíční, popř. roční platy. V roce 1576 nastoupil Rudolf vládu po svém zemřelém otci, císaři Maxmiliánovi II., jehož